БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттингенге
1962 ч.
ИЮЛЬ
15
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 166 (5263).
Өртээ 2 көп.

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры тургустунган

Республиканың найысылалы—Кызыл хоорайга солун хурал болган. Аңаа күрүне, хөй-нити организацияларының төлээлери, партияның, советтерниң болгаш профэвилелдериниң активчилери, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары ийи чүс ажыг кижи киришкен. Хуралды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. А. Сердобов байырлалдыг эге сөстер-биле ажыткаш, ук хурал Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырын тургузарынга тураскааттынган деп дыңнадырга, хуралдың киржикчилериниң диңмиттиг адыш часкаашкыннары чаңгыланып турган.

Совет-моол найырал ниитилелиниң ужур-дузазының болгаш сорулгазының дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Х. А. Анчимааның солун илеткелин хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейлиг болгаш сеткил ханыышкын-биле дыңнааннар.

Хүн айтырыының талазы-биле сөс ап чүве чугаалаан эштер хуралдың бүгү киржикчилериниң тура-соруун илеретпишаан, Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырын тургузар талазы-биле эгелекчи бөлүктүң саналын чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп деткээннер. Ынчангаш хурал акы-дунма Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының тургустунганын байырлалдыг-биле чарлаан.

Ниитилелдиң Тыва салбырының баштаар черин 25 кижи составтыг кылдыр хуралдан соңгуп тургускан. Салбырның баштаар чериниң даргазынга эш Х. А. АНЧИМАА, оралакчызынга эш Ю. Л. АРАНЧИН соңгуттурган.

Хоорайларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын колхозтарга база совхозтарга көдээ ажыл-агый ажылдарынга киириштирер дугайында чамдык эвилелдешкен республикаларның дилеглериниң дугайында

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1962 чылдың июль 12-де

ДОКТААЛЫ

Хоорайларның чурттакчыларын, суурларның болгаш чурттакчылыг көдээ пунктуларның ажылчыннарын, а ол ышкаш студентилерни база школаларның өөреникчилерин тарааны ажаап өстүрериниң болгаш дүжүттү ажаап алырының талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдарынга киириштирерин чөпшээрээр дугайында дилеглер чамдык эвилелдешкен республикаларның, крайларның болгаш областарның удуртукчуларындан СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге кээп турар. Өскээртен ажылчын күжүнүң киириштирилгези чокка колхозтар болгаш совхозтар тарааны ажаап өстүрериниң болгаш дүжүттү ажаап алырының талазы-биле ажылдарга күш четпес болгаш чидириглерни болдуруп болур дээрзин олар боттарының дилеглеринге барымдаа болдуруп турарлар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ындыг барымдааларны үндезин чок деп санап турар. Колхозтар болгаш совхозтар амгы үеде хөй санныг янзы-бүрү техникалыг болуп турар, ажыл-херекти эки организастап, бар техниканы мергежилдиг ажыглаар болза көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле ажылдарын чогуур үезинде чорудуп болур күш-ажыл кылып шыдаар аргалыг кижилер, мергежилдиг механизаторлар оларда бар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга өскээртен ажылчын күжүн киириштирер дугайында дилег кылып турар удуртукчулар ажыл-агый бүрүзүн тус-тузунда тодаргайлап көрбейн, бар турар техниканы болгаш ажылчын күжүн ажыглаарын эки организастаарының, ол техниканы ажыглаарынга, бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажылдаарынга кижилерни өөредириниң хемчеглерин албайн турарлар. Ындыг удуртукчулар фабрикалардан, заводтардан, албан черлеринден оларга ажылчыннарны чорудуп бээр деп идегеп, харыысалга чок ажылдап турар болгаш мергежилдиг кадрларны белеткээр дугайында баш удур сагыш салбайн, хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда кылып турары ышкаш күш-ажылды шак ынчаар организаставайн турарлар.

Бар болуп турар болдунар аргаларны дээре ажыглаарынче партия, комсомол организацияларын, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннарын, эр, херээжен колхозчуларны мобилизастаарының улуу, чамдык республикаларның болгаш областарның удуртукчулары чүвениң беленин бодап, көдээ ажыл-агый ажылдарынга студентилерни болгаш бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарын киириштирерин оларга чөпшээрээрин дилеп турарлар. Ол дугайын зоналар аайының чөвүлел хуралдарының киржикчилериниң айтып турганы ышкаш, чамдыкта чер-чер органнары колхозтар болгаш совхозтар дуза дилевейн турда-ла тус-тус колхозтарже болгаш совхозтарже областардан база районнардан кижилерни тараа ажаары-биле чорудуп турган.

Хоорай чурттакчыларын көдээ ажыл-агый ажылдарынга киириштиреринң практиказы күрүнеге болгаш колхозтарга кончуг улуг карылгалыг болуп турары билдингир болгай. Хөй-хөй кижилер үлетпүрге ажылдан чардыгар, күрүне ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ажыл төлевириниң чартыын, а чамдыкта харын шалыныңдан хөйнү-даа төлеп берип турар. Ол чарыгдалдар дедир эгиттинмейн турар, колхозтарга болгаш совхозтарга ажылга өскээртен киириштирген кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү кончуг куду болуп турар.

Ындыг «аргалар»-биле ажаап алган продукцияның үнези чүү болурул дээрзин удуртукчулар санап көрген чүве болза, олар ынчаарда өскээртен ажылчыннар чалаан херээ бар деппе деп бодай бээрлер ийик. Мергежилдиг доктаамал кадрлар дугайында сагыш салбайн турар чогум-на ындыг ажыл-агыйларда техника кончуг багай ажыглаттынып турар, трактор, жатка, комбайн, косилка болгаш өске-даа машиналар-биле ажылдап кылыры, мурнакчы колхозтардаазынга болгаш совхозтардаазынга бодаарга 3 — 4 катап куду, а продукцияның бот-үнези кончуг аар болуп турар.

Ставрополь крайның «Темижбекский» деп совхозунуң ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң коллективи бо чылын дүжүт ажаап алыышкынының ажылдарын мергежилдиг организастаарының эки үлегер-чижээн көргүзүп турар. Совхозтуң механизаторлары ийи хонуктуң дургузунда 9.118 гектар черниң тараазын тавычалай кестирген. Ажаап алыышкынның агрегат бүрүзү ортумаа-биле 92 гектар тарааны кестирген. Кестирген тарааларны бөлүп бастырарын беш-ле ажыл хүнүнде эрттирген. Гектар черден кызыл-тастың дүжүдү 28 центнер болган. Совхоз күрүнеге тараа дужаарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ажаап алыышкынның мурнакчы аргаларын калбаа-биле шиңгээдип алганының ачызы-биле шак ындыг чедиишкинни чедип алган. Ийи болгаш үш жаткалар кошкан бүгү агрегаттар бөлүк чоруур арга-биле дүн-хүн дургузунда дүрген чоруп ажылдап турган. Ажылдарны мергежилдиг организастаанының ачызы-биле агрегат бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүү хандыртынган болгаш өскээртен ажылчын күжүн киириштирери совхозка негеттинмээн.

Ынчалза-даа хөй-хөй ажыл-агыйларда техниканы кедергей багай ажыглап турар. Хүн дургузунда бир комбайн-биле ажылдап кылыры ортумаа-биле чүгле 6—8 гектар, а жатканы 10—12 гектар болуп турар, ынчаарга техниктиг нормалар-биле безин алырга тараа ажаар комбайн хүнде 14—17 гектарның тараазын ажаап алыр, а жатка 20—25 гектар черниң тараазын кезер ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынын эки организастыг чорудуп турар ындыг районнарда-даа техниканы дээре ажыглаарының улуг курлавырлары бар болуп турар. Ставрополь крайның Петровский районунда «Май 1» колхозта жатка агрегадының хүнде ортумак бүдүрүкчүлүү 45.6 гектар болуп турар, а районда ниитизи-биле 16 гектар. Ипатовск районнуң «Родина» колхозта жатка агрегадының бүдүрүкчүлүү 39,3 гектар, ынчаарга районда ниитизи-биле 21 гектар болуп турар.

Бо чылын-даа тарааларны ажаап өстүрерин болгаш дүжүттү ажаап алырын хоорай чурттакчыларының киржилгези-биле чорудар бодап база ол-ла үеде боттарының болдунар аргаларын ажыглаары-биле чогуур хемчеглерни албайн турар удуртукчуларның ол чүткүлүн СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели буруу шаап тур. Ол чорук болза олар СЭКП ТК-ның март (1962 ч). Пленумунуң шиитпирлеринден болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының зоналар аайының чөвүлел хуралдарының түңнелдеринден чогуур түңнелди кылбаанының дугайын чугаалап турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаадыры болза:**

1. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде ажыл-херектиң байдалын эки тодаргайлап көөрүн, техниканың септелгезин дүрген доозарын хандырарын, ажаап алыышкынның бүгү-ле агрегаттарын мергежилдиг кадрлар-биле четчелээрин, бар техниканы эң-не долузу-биле ажыглаар дээш база совхозтуң ажылчын бүрүзү, колхозчу бүрүзү тарааларны ажаап өстүреринге, дүжүттү ажаап алырынга киришкен турзун дээш ажаап алыышкын ажылдарын организастаарының планын ылавылап бодап кылырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга, девискээр аайының бүдүрүлге эргелелдеринге хүлээдир.

2. Херек кырында хоорай чурттакчыларының дузаламчызы чокка эртип шыдавас болгаш ындыг дузаламчыны дилеп турар тус-тус колхозтарга болгаш совхозтарга республикаларның, крайларның, областарның иштики курлавырларының күсели-биле база ажыл-агыйның удуртукчулары-биле дугуржуп турган, 1962 чылда, чүгле онзалап көргеш, көдээ ажыл-агый ажылдарынга хоорайларның күш-ажыл кылып шыдаар чурттакчыларын, суурларның база чурттакчылыг көдээ пунктуларның ажылчыннарын, а ол ышкаш студентилерни болгаш өөреникчилерни 1961 чылда күштүг болуп турган корум-чурумну база негелделерни барымдаалап, киириштирер эргени эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге тывысыр.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, партия крайкомнары болгаш крайкүүскомнар, партия обкомнары болгаш облкүүскомнар даразында чүүлдерни СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге илеткээр:

а) ындыг колхозтар болгаш совхозтар чеже болуп турарын, өскээртен ажылчын күжүн киириштирери негеттинге бээр ындыг байдал чүге тургустуна бергенин;

б) ажыл-агыйларда бар болуп турар материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын шын ажыглаан бе дээрзин болгаш киириштирген ажылчын күжүн ажыглаан ындыг ажыл-агыйларга продукцияның үнези чеже болганын;

в) ажыл-агыйны чогумчалыг чорударынче шилчиир төлээде ол ажыл-агыйлар четчир санныг техника-биле болгаш дуржулгалыг кадрлар-биле кайы хире хуусаада хандыртынган турарын.

Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар мал чеми культураларны, ылангыя силос кылыр кукуруза болгаш мал чеми кылыр чигир свёклазы дээн ышкаш ындыг культураларны дыка хөйнү тараан. Кукурузаны ажаап алырын болгаш силостаарын, чигир свёклазын ажаап алырын чогуур өйүнде чорудар болгаш чидириглерни болдурбас дээш, транспорт болгаш ажылчын күжү чедишпейн турар ындыг колхозтарга болгаш совхозтарга кукурузаны ол-ла черинге силостаар база свёкланы ол-ла черинге каскаш хөмер болза чогуур. Ынчаар болза колхозтар болгаш совхозтар сөөртүлгеге эвээш санныг транспорт-биле кукурузаны болгаш свёкланы дүрген ажаап алыр аргалыг болур, а кыжын көдээ ажыл-агый ажылдары чайланы бергенде силосту болгаш свёкланы фермаларже сөөртүп алыр. Ам хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар ынчаар кылып турарлар.

3. Кур чер крайынче дүжүт ажаап алыры-биле өске республикалардан механизаторлар чорудуп берзин дээн Казахстанның КП ТК-зының болгаш Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, партияның Кур чер крайкомунуң болгаш крайкүүскомунуң дилээн хандырып болур деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп көрген.

Кур черниң районнарынга болдунуң доктаамал механизатор кадрлары бар турарын хандырарын республиканың болгаш крайның удуртукчуларындан СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели негеп тур. Бо херекке сагыш салбас чорукту чок кылыры, дүжүт ажаап алыышкынының хүннеринде кижилер колхозтарга болгаш совхозтарга дузаламчы көргүзүп шыдаар болзун дээш, совхозтарга болгаш колхозтарга, а ол ышкаш тус-тус черлерниң бүдүрүлгелеринге болгаш албан черлеринге кижилерни механизаторжу мергежилдерге өөредирин угаазылалдыг организастаары эргежок чугула. Кур черниң районнарының ажыл-агыйларының техниктиг дериттинилгезин база-ла күштелдирер, машиналарны ажыглаарының мурнакчы, эң-не ажыктыг аргаларынга механизаторларны өөредир херек, ол чорук бүгү-ле көдээ ажыл-агый ажылдарын эвээш санныг ажылдакчылар-биле чогуур үезинде күүседирин хандырарының аргазын бээр.

* * *

Эң чугула сорулганы күүседиринче — тарааларны эки ажаап өстүрерин, мал чемнерин белеткээрин, дүжүт ажаап алыышкынын эки эрттирерин хандырарынче болгаш күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садарының талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринче бүгү күштерни мобилизастаарынче чер-черниң партия, совет, комсомол организацияларын болгаш девискээр аайының эргелелдерин, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур. Күш-ажылдың болгаш хөреңгилерниң эң-не эвээш чарыгдалдарын үндүргеш, эң-не хөй продукцияны алыр дээш, бо ажылдарны дээре хуусааларда база бедик шынарлыг кылдыр чорудары колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң алдарының херээ болур.

СЭКП Төп Комитеди.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.

*

Колхозтарга шеф дузаламчызы көргүзер дээр чүвеге бүдүрүлгелер канчаар-даа аажок хөй акша-хөреңгини чарыгдап турар, ол кандыг-даа ажык чок болгулаар. Заводтуң азы фабриканың директору эрте частап эгелээш, кышка чедир колхозтарже ажылчын күжүн үргүлчү чорудуп келир. Чемишчидилгелерни сөөртүрү, черни аңдарары, тарылга, бок үнүштер аштаары, ажаап алыышкын болгаш харын-даа чамдыкта малды ажаары безин—ол бүгү бүдүрүлгеге чүктешки болуп, ооң күсели-биле кылдынып турган.

Ону ынчаар кылып турда ажылчын күжүн кончуг шын эвес ажыглап, аңаа энмежок хөй шалын фондузу үнүп турар. Ол дугайын Төп Комитет билир бе? Бодап көөрүмге, шала билип турар хире, оон башка ындыг байдалды хевээр тургузуп турарын өскээр канчаар тайылбырлаар боор.

Ынчаарга бир эвес бүдүрүлгелерниң акша-хөреңгизин колхозтарга черле ынчаш киирер апаар чүве болза, ону оон угаазылалдыг байдал-биле кылып болбас чүве бе. Шеф дузаламчызын билип тур мен—ол дээрге колхозтарга күш-ажылдың чорудулгазын калбаа-биле механизастаар талазы-биле, ону организастаар, учётту кылыр болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле дузаламчы-дыр, ынчаарга хол-биле тараа чажып, тапкалап туруп бээрге кайын боор.

Райкомнуң айтыышкынынга болгаш Новгородтуң облпрофчөвүлелдиң чагаазынга чылдак кылып алгаш, директорнуң үндүрген дужаалын манаа кошпушаан, ону ынчаар кылыр эргени кым бергенил?—деп айтырыгга харыылап бээрин диледим. Ынчангаш бо херек талазы-биле кажан чурум тургустунган турар чоор?

СЭКП кежигүнү, Окуловскиниң целлюлоз-саазын комбинадының кол бухгалтери.

Я. С. КУЗИН.

62 ч. V. 24.
Новгород область, Парахино суур, целлюлоз-саазын комбинады.

Окуловскиниң целлюлоз-саазын комбинадының талазы-биле 1962 чылдың май 21-де дужаал.

Парахино суур.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райсоветтиң күүскомунуң доктаалын ёзугаар 62 ч. V. 17-де частакы-хову ажылдарын чорударынга шеф дузаламчызы көргүзери-биле цехте ажылдап турарлардан шефтеп турарывыс колхозтарже даразында даалгаларны күүседири-биле кижилерни чорудар-дыр:

«Найырал» колхозка даразында культураларны тарып бээр:

1. Ыяш ажылының чери—6 га картофельди болгаш 6 га кукурузаны.
2. Шуткулга-механика цеги —2 га картофельди болгаш 2 га кукурузаны.
3. Завод иштиниң транспорту — 4 га картофельди болгаш 4 га кукурузаны.
4. ТЭЦ—3 га картофельди болгаш 3 га кукурузаны.

Шуптузу — 15 га картофель болгаш 15 га кукуруза.

Куйбушев аттыг колхозка:

1. Дерняк-картон заводу —5 га картофельди болгаш 5 га кукурузаны.

«Ленинчи орук» колхозка:

.1 Саазын фабриказы — 7 га картофельди болгаш 10 га кукурузаны.

2. Сортировка чери болгаш калбак херегел чери — 5 га картофельди болгаш 6 га кукурузаны.
3. Лаборатория—1 га картофельди болгаш 2 га кукурузаны.
4. Кол контора, прокат чери, хандырылга салбыры — 2 га картофельди болгаш 2 га кукурузаны.

Шуптузу — 15 га картофель болгаш 20 га кукуруза.

Берген даалганы бо чылдың майның 30-ге чедир хуусаада эң дүргени-биле күүседир сорулга-биле, тускайлаан ажылдакчыларны цехте ажылындан бо чылдың май 21-ден эгелеп хостаар.

Даалганы канчаар күүседип турарын удуртур чорукту боттандырар төлээде, удуртукчу ажылдакчыларның иштинден харыысалгалыг инженер-техниктиг ажылдакчыларны томуйлаар болгаш даалганы күүседирин хандырар.

Чер аңдарылгазының, өдек сөөртүрүнүң болгаш картофель база кукуруза тарып олуртурунуң талазы-биле ажылды кылып турар үезинде база даалганы күүседип турарының хуусаазында ынаар барган ажылдакчыларның ортумак ажыл төлевирин хевээр арттырар.

Комбинаттың директору
САЗАНОВ.

Новгородтуң Профессионалдар эвилелиниң область Чөвүлели, Новгород хоорай.

Профэвилелдер бажыны
1962 ч. апрель 16-да
Окуловскиниң целлюлоз-саазын комбинадының завком даргазы С. С. Никитинге.

Шефке алган колхозка ажылдаан дугайында ажылчыннарга төлелге талазы-биле силерниң салган айтырыгларга тайылбырлаарывыс болза, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1961 чылдың июль 29-тагы дужаалы (часкы тарылга ажылынга чоруткан турда ортумак ажыл төлевириниң 50 хуузун оларга арттырар дугайында) оларга хамаарышпас-тыр.

Заводтуң администрациязының колхозка ажылдаары-биле чоруткан ажылчыннарынга кол ажылдап турар чериниң аайы-биле ортумак ажыл төлевири хевээр арткан турар ужурлуг.

Новгородтуң облпрофчөвүлелиниң секретары
З. ПЛАТОНОВА.

*

Окуловскиниң целлюлоз-саазын комбинадының кол бухгалтери эш Кузинниң чагаазы болгаш партияның Төп Комитединге база солуннар редакцияларынга киргилээн өске-даа ол ышкаш чагаалар болза чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчылары колхозтарга болгаш совхозтарга үлетпүр бүдүрүлгелериниң дуза көргүзериниң чогуур утказын шын эвес, хажыдыышкынныг кылдыр билип турарын херечилеп турар-дыр. Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин шиитпирлии-биле көдүрер талазы-биле көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга угаазылалдыг дузалаарының орнунга ындыг удуртукчулар чиик орук-биле чоруп турарлар-дыр. Олар болза бүдүрүлгелерниң акша-хөреңгизин төтчеглиг чарыгдап, кандыг-даа саналга болгаш чөптүг угаазылал чокка хоорайлардан ажылчын күжүн ол талазы-биле кандыг-даа негелде чок таварылгада безин көдээже чорудуп турар чүүлдер бар. Ол бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылынга шаптык кадып турар.

Өске талазындан алырга, колхозтарның чамдык удуртукчулары хоорайлардан дузаламчы чедирерин манааш, ажыл-агыйга ажылды эки организастаар, бар турар техниканы болгаш ажылчын күжүн билдилии-биле ажыглаар талазы-биле чүнү-даа кылбайн баргылаар. Ындыг чорук сагыла-чурумну үреп, кижилерни салдындырыптар болгаш харыысалга чок чорукка оларны өөредип бээр.

Амгы үеде көдээде изиг ажылдың үези. Ынчангаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бөгүн парлаан доктаалында «тарааларны эки ажаап өстүрерин, мал чемнерин белеткээрин, дүжүт ажаап алыышкынын эки эрттирерин хандырарынче болгаш күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садарының талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринче бүгү күштерни мобилизастаарынче чер-черниң партия, совет, комсомол организацияларын болгаш девискээр аайының эргелелдерин, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур» деп чугаалап турар.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының чыл планының республикада чоруп турарының дугайында мөдээ

(1962 чылдың июль 1-ге чедир хуу-биле).

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Барыын-Хемчик	61,6	28,3	64,5
Бай-Тайга	57,0	30,0	67,8
Улуг-Хем	55,3	26,9	83,8
Чөөн-Хемчик	54,9	41,8	70,9
Өвүр	50,0	27,5	69,4
БАРЫЫН ТАЛАКЫ ЗОНА ШУПТУ	55,6	30,4	72,8
Тес-Хем	53,2	34,3	87,7
Эрзин	49,8	27,5	99,2
Каа-Хем	49,7	30,2	73,7
Таңды	48,8	27,2	60,2
Бии-Хем	48,2	27,5	64,5
Тожу	40,6	27,1	90,6
ЧӨӨН ТАЛАКЫ ЗОНА ШУПТУ	48,6	28,7	76,9
ООҢ ИШТИНДЕ СОВХОЗТАР:			
«Шекпээр»	66,5	27,6	53,4
«ҮТКА 25 чылы»	65,7	30,1	111,6
«Найырал»	63,7	28,0	78,7
«Барлык»	61,1	29,3	69,1
«Сүт-Хөл»	57,3	26,4	64,2
«Элегес»	55,5	27,2	50,6
«Тээли»	53,8	30,0	78,6
«Тес-Хем»	52,0	42,8	82,8
«Улуг-Хая»	50,6	27,7	50,6
«Чыраа-Бажы»	59,1	71,2	71,5
«Тиилелге»	49,8	25,3	65,2
«Межегей»	48,6	26,1	75,3
«Өөк»	44,7	25,9	39,9
Дуржулга станциязы	42,7	26,3	67,5
«Көк-Тей»	—	9,0	—

Республика сүт садып алырының чыл планын 51,2 хуу, эъттиин — 29,3 хуу, дүктүүн—74,5 хуу күүсеткен.

Конгресске концерт

Тайбың догуннаар! Дайын болбас! Бо сөстерни чепсеглениишкинни дүжүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезиниң эртип турары бүгү Москва өткүт үн-биле чугаалап турар. Конгресстиң делегаттарынга совет профэвилелдериниң уран чүүл киржикчилериниң июль 12-де Кремльдиң Съездилер Ордузунга үндүрген концертиниң утказы база ындыг болган.

Конгресстиң 4 хүн ажылдааның соонда бир-ле дугаар синхроннуг очулганы аңаа кылбаан, ынчалза-даа кым-даа эпчок байдалга таварышпаан. Концертти көрген кижилер ооң утказын очулга чокка чаңгыс дылга чугаалажыр дег билип ап турган.

Концерт улуг чедиишкинниг эрткен. Концерттиң киржикчилери бистиң делгем чуртувустуң Молдавиядан Тывага чедир девискээринден чыглып келген, профессионал эвес кижилер болур. Оларның аразында чурттуң материалдыг болгаш угаан бодал байлакшылын тургузуп турар хоочун кижилер, талантылыг аныяктар: токарьлар, инженерлер, эмчилер, пөс аргыкчылары, башкылар, студентилер бар.

Н. С. Хрущевтуң бөлүк америк журналистер-биле беседазы

Солуннар редакторларының америк ниитилелиниң президентизи, «Найт Ньюспейперс» деп солун каттыжыышкынының харыысалгалыг редактору Ли Хиллске баштаткан бөлүк америк журналистерни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев июль 13-те Кремльге хүлээп алган.

Найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде Н. С. Хрущев америк журналистерниң салганы, делегейниң амгы байдалынга, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң иштики амыдыралынга болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарынга хамаарышкан айтырыгларны харыылаан.

Беседага совет таладан ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, «Правда» солуннуң кол редактору П. А. Сатюков, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң секретары—«Известия» солуннуң кол редактору А. И. Аджубей, Чаа чүүлдер деп парлалга агентилелиниң баштаар чериниң даргазы Б. С. Бурков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга килдизиниң эргелекчизи Л. М. Замятин, «Правда» солуннуң редколлегия кежигүнү Е. В. Литошко олар киришкен.

Н. С. ХРУЩЕВКА БЕЛЕК

СОФИЯ. (СЭТА). Июльдуң 11-де Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш Тодор Живков ССРЭ-ниң Болгарияда элчини Г. А. Денисовту хүлээп алгаш, ооң-биле найыралдыг беседаны кылган.

Эш Т. Живков БКП ТК-ның болгаш Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка белек кылдыр дамчыдып бээри-биле «ХҮН БОЛГАШ агаар дег» деп фильмни Г. А. Денисовка дамчыдып берген. Ол фильмде чоокта чаа совет партия-чазак төлээлериниң Болгарияга чорааның дугайын көргүскен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы

Тыва АССР-ниң Советтериниң ажылынга хөй-ниити эгелээшкинни улам ыңай калбартып хөгжүдер болгаш СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин күүсединге оларның ролюн бедидер дугайында айтырыг Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң июль 13-те болуп эрткен сессиязының кол айтырыы болган.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, ылаңгыя партияның Программазын амыдыралга боттандырарынга холбашкан бо чугула айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы депутат **М. К. Мендумениң** илеткелинде кылдынган түңнелдерге болгаш саналдарга сессияның киржикчилери бүрүнү-биле каттышкан.

Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы эш **Х. Л. Даржаа** бодунуң саналынга районда хөй-ниити шугуму-биле ажылдаар чорукту хөгжүдер талазы-биле ап чоруткан хемчеглерниң дугайын чугаалаан. Төреллер, кудумчу комитеттери, улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары чижектиг хөй-ниитичи организацияларның аразында хөй-ниитичи ёзунуң чамдык чаа хевирлери районда тыптып турар. Чижээ, райкүүскомнуң чанында сан-хөө чөвүлели, бойдус байлактарын камгалаар талазы-биле бөлүктер тургустунган. Оон-биле чергелештир райкүүскомнуң талазындан хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларынга четпес дузалажып, оларның өөредилгезин чорутпайн, эки ажылдыгларның дуржулгазын нептередир хемчеглерни албайн турарын райкүүском даргазы миннип чугаалаан.

Депутат эш **Д. С. Шагдыр** (Өвүр районнуң Солчур көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы) хөй-ниити шугуму-биле ажылды канчаар удуртуп турарын бодунуң саналының эгезинге чугаалаан. Көдээ Советтериниң 20 депутаттары эрткен чартык чылда боттарының отчёттарын соңгукчулар мурнунга кылган. Депутаттарның отчёт кылырынга көдээ Советтиң күүскому дузалажып, оларга квартал түңнелиниң материалдарын берип, соңгукчуларны организастап бээри-биле депутат бүрүзүнге тускай кижини быжыглап берип турар.

Дружина, кудумчу, төреллер комитеттериниң, клуб, библиотека чөвүлелдериниң ажылының дугайында айтырыгларны көдээ Советтиң сессияларынга, күүскомнуң хуралдарынга чугаалажып турар. Көдээ Советтиң хөй-ниитиниң күжү-биле кылган ажылдарын депутат чугаалаан. Арыг-Бажы суурну ногаанчыдып, чаагайжыдары-биле хөй херим кажааларны кылып, 1700 ыяштарны тарып олурткан болгаш школаның интернадының септелгезин ада-иелериниң күжү-биле доозуп турар.

Таңды районнуң Элегес көдээ Совединиң даргазы эш **И. И. Кудрявцев** бодунуң чугаазының эгезинге көдээ ажыл-агый талазы-биле хүлээлгелерниң күүсеттинип турарын демдеглээн. Ол көдээ Советте бир чаа чүүл болза, өөреникчилерниң ада, иелер хуралын школаның бодунга эвес, а клубка чыылдыргаш, аңаа ада, иелерден аңгыда ниити чурттакчыларны келдирип, аныяк салгакчыларның кижизидилгезинге бүгү хөй-ниитиниң кичээнгейин угландырып турары болур. Хамаатыларның ниити хуралдарын көдээ Советте чугулага көрүп, чыылдырып турар. Ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн турар 5 кижиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан ниити хуралга 25 кижи санал берген болгаш ол хуралдың дээштиг салдары дыка улуг болган деп эш Кудрявцев чугаалаан. Клуб чөвүлелдериниң ажылын экижидеринге районнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Машковский дузалашпайн турар, районда дружиналар удуртур хүлээлгелиг эш Очур-оол четпес ажылдап турар деп оратор шүгүмчүлээн.

Депутат эш **С. Х. Красный** (Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы) хөй-ниити шугуму-биле ажылдаар чорукту Кызыл хоорайда кайы хире калбарып турарының дугайын чугаалаан. Ажылчы чоннарның хөй-ниити бот-тывынгыр организацияларының ажылының дуржулгазын нептерединиң улуг ужур-дузалыг болурун депутат демдеглээн, чамдык организацияларның дуржулгазын чугаалаан. Хоорай Совединиң садыг болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң талазы-биле доктаамал комиссиязының. № 5 школада төреллер комитединиң болгаш өске-даа организацияларның эки ажылдарын сессияның киржикчилеринге ол чугаалап берген.

Хоорай Совединиң чамдык депутаттарының болгаш доктаамал комиссияларының четпес ажылдап турарын, хөй-ниитичи организацияларның ажылдакчыларының семинарларын, сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын чорутпайн турарын болгаш хоорай организацияларының база бүдүрүлге, албан черниң удуртукчуларының ажылчы чоннар мурнунга илеткелдер, отчёттар кылбайн турарын эш Красный бодунуң саналының түңнелинде бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле чугаалаан.

Депутат эш **А. К. Түрген-оол** (Чадаананың девискээр аайы-биле колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги) бодунуң удуртуп турар эргелелиниң ажылының баштайгы базымнарының дугайын чугаалаан. Оон-биле кады республиканың Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу эргелелдиң тус черге шиитпирлеп болур айтырыгларын эргелелди ажылдыр шиитпирлей бээрин ол шүгүмчүлээн. Ынчалза-даа девискээр аайы-биле колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелели хөй-ниити шугуму-биле ажылдаар чорукту канчаар ажыглап турарын, оон кандыг хевирлери ажылга туруп болурун эш Түрген-оол ыттавайн барган.

Күрүне контролюнуң республикада бөлүүнүң удуртукчузу эш **В. С. Доватор** улустуң хөй-ниити контролюнуң чугула ужур-дузалыын бодунуң чугаазынга чугулалап айыткан. Күрконтроль бөлүү янзы-бүрү хыналда ажылдарынга активти калбаа-биле киириштирип турар. Чамдык организацияларның удуртукчулары хыналда ажылынга киржир ажылдакчыларын ажылдан хоставас чоруктар барын оратор шүгүмчүлээн болгаш улустуң хөй-ниити контролюнуң дугайында айтырыгны илеткелде чидии-биле көдүрбээнин демдеглээн.

Кызыл хоорай Совединиң садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы эш **М. П. Кузьмина** ол комиссияның ажылды канчаар организастап турарын сессияның киржикчилеринге чугаалап берген. Комиссияның кежигүннери чүгле кымнар, кандыг айтырыгларны харыылаарын хуваажып алган эвес, харын база садыг, столовая черлерин тус-тус харыылаар кылдыр хүлээнип алгаш, ажылдап турар. Хоорай Совединиң сессияларынга айтырыг белеткээрде комиссияның кежигүннеринден аңгыда калбак активти база киириштирип турар. Доктаамал комиссияларның ажыл дуржулгазын солужар хемчеглерни хоорай Совединиң күүскому чорутпайн турарын ол шүгүмчүлээн.

Депутат эш **Б. Д. Ондар** (Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажылчыны) совхозта кижилер дугайында сагыш салыышкынның четпезин шүгүмчүлээн. Совхозтуң столовязында корум-чурум тургустунмаан, аңаа чемненир дээш барган кижилер дыка хөй шак үени эрттирип турар. Ында улусчу дружинаның ажылы сулараап баксыраан, эш-хуузунуң суду четпес ажылдап турар. Депутаттың бодунуң депутат хүлээлгезин күүседиринге, ылаңгыя соңгукчулар-биле ужуражырынга совхозтуң дирекциязы, партия организациязы болгаш көдээ Совет дузалашпайн турар дугайында хомудалын ол илереткен.

Шагаан-Арыг хоорай Совединиң даргазының штаттан дашкаар оралакчызы пенсионер эш **Д. А. Гордей** депутат кижиниң бедик болгаш харыысалгалыг хүлээлгелериниң дугайын онзалап демдеглээш, Шагаан-Арыг хоорай Совединиң бодунуң депутаттары-биле четпес ажылдап турарын шүгүмчүлээн. Бир эвес депутаттар соңгукчуларының ортузунга эки ажылдаар болза, чон, хөй-ниити кандыг-даа ажылга күзелдии-биле баарын дуржулга көргүскен. Хооркүүском чонну хоорай чаагайжыдылгазынче, ылаңгыя ыяш тарылгазынче организастап шыдавайн барган. Чуртталга бажыңнарының хуваалдазында болгаш чоннуң аъш-чем хандырылгазында четпестерни эш Гордей база шүгүмчүлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы депутат эш **Б. Ш. Долчаңмаа** Советтерниң ажылынга хөй-ниитиниң киржилгезиниң улуг ужур-дузалыг болуп турарынче сессияның киржикчилериниң кичээнгейин угландырган. Республиканың беш кижизиниң бирээзи-ле хөй-ниитиниң ажылында киржип турар деп солун санны ол көргүскен.

Советтерниң ажылында хөй-ниити шугуму-биле ажылдаарының чаа хевирлери улам-на хөй илереп турар. Массаларның чогаадыкчы инициативазы-биле тывылган ол хөй-ниити бот-тывынгыр организацияларны удуртуру, оларны херек кырынга ажылдадыры ам чугула болуп турар. Республиканың Культура министерствозу болгаш Сан министерствозу хөй-ниити шугуму-биле элээн ажылдарны кылып турарын эш Долчаңмаа демдеглээш, Чурт үлетпүрүнүң, Коммунал ажыл-агый, Социал-хандырылга министерстволары бо талазы-биле хемчег албайн турарын айыткан. Хөй-хөй депутаттар эки ажылдап, соңгукчулары-биле сырый харылзаалыг болуп турда, республиканың удуртур ажылдарында чамдык депутаттар, чижээ, эштер Н. Н. Коссов, М. Б. Достак-оол, В. Д. Дорун-оол боттарының соңгукчуларынга ужурашпайн турарлар.

Хөй-ниити шугуму-биле ажылдаар чорукта өске-даа четпестерни оратор шүгүмчүлевишаан, бо ажылче бүгү-ниитиниң кичээнгейин угландырары — ам кол сорулга болур дээрзин айыткан.

Сессияга оон ынай депутат эш **Д. Ч. Доржу** (Берт-Дагның № 81 соңгулда округу), депутат эш **Д. Ч. Салчак** (Ак-Довурактың соңгу талазы № 33 соңгулда округу), Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурда улусчу дружинаның командири эш **Д. Б. Ооржак**, Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы школазында төреллер комитединиң даргазы **Д. И. Есипов**, Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл көдээ Совединиң сан-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы **Х. М. Дойнуң** олар база санал берип, чүве чугаалааннар.

«Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң бюджет эргелериниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын кыйгыртырының чурумунуң дугайында» хоойлулар төлевилелдериниң дугайында Дээди Советтиң Хоойлу-дүрүм саналдаар комиссиязының даргазы депутат эш **Н. С. Шойгунуң** болгаш ол комиссияның кежигүнү депутат эш **П. Т. Киселевтуң** илеткелдерин дыңнаан болгаш комиссияның киирген ол хоойлуларын Дээди Совет бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдазының үезинде соңгукчуларның берген чагыгларын күүседип турарының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат эш **Н. Н. Коссов** илеткел кылган.

Соңгукчуларның чагыгларының күүселдезиниң талазы-биле илеткелге хамаарыштыр Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозундан келген депутат эш **М. С. Доржу**, Эрзин райкүүском даргазы эш **Т. С. Бегзи** болгаш СЭКП обкомунуң бирги секретары депутат эш **С. К. Тока** олар санал бергеннер.

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының көдээ ажыл-агыйда болгаш үлетпүрде бо чылдың бирги чартыында чедип алган чедиишкиннерин демдеглевишаан, моон соңгааргы сорулгалар дугайын эш Тока чугулалап айыткан.

Ылаңгыя мал ажылының продуктуларын: эътти, сүттү, дүктү бүдүреринде ам-даа улуг четпестер бар. Чылдың бирги чартыы эрткен, ол хиреде сүт бүдүрериниң чыл планы чүгле 48 хуу, эът бүдүрериниң чыл планы колхозтарда 29 хуу, совхозтарда 31 хуу күүсеттинген. Ол чорук кончуг четпес.

Ол ышкаш капитал тудугнуң республикада четпес чоруп турарын эш Тока чидии-биле шүгүмчүлеп, колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының болгаш ылаңгыя хойжуларның амыдыралын улам экижидеринче онза кичээнгей салырын чугулалап айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында Дээди Советтиң Президиумунуң секретары депутат эш **Г. В. Ивановтуң** илеткелин сессияга дыңнаан. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозун дүжүргеш, Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозун тургусканы дугайында, оон министринге республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы эш В. А. Соколовту томуйлаан дугайында, өске ажылче шилчээниниң барымдаалааш, садыг министри хүлээлгезинден эш К. Е. Кошкаровту хостаан, садыг министринге эш А. М. Арланмайны томуйлаан дугайында, Дээди судтуң кежигүнү хүлээлгезинден эш А. Ф. Черкашинаны хостаан болгаш Дээди судтуң кежигүнүнге эш К. Б. Юмбуну бадылаан дугайында Чарлыктарны Дээди Совет бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Таңды районда бөлүк депутаттарының айтырыынга харыылааш, Бай-Хаакта водопровод тудуун бо чылдың сентябрь 1-ге чедир доозуп, ажыглаалгаже киирерин республиканың Коммунал ажыл-агый министри эш Гущин В. С. сессияга аазаан.

Экспедиция аъттаныпкан

Дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң Тыва эртем-шинчилел институду эртемниң янзы-бүрү адырларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чорударын чыл бүрүде калбартып турар. Бо чылдың чайгы сезону эгелээни-биле холбаштыр эртем-шинчилел ажылдары чорудар экспедицияларны четчелеп аъткарарынга белеткелдер институтта хынамчалыг чоруттунуп турар.

Баштай белеткеттинген бир экспедиция бо чылдың июль 11-де Каа-Хем районнуң девискээринче аъттаныпкан. Ол болза төөгү талазы-биле турасканнарны болгаш базырыктарны казып тургаш шинчилеп көөр археологтуг экспедиция болуп турар. Ук экспедицияны дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң Тыва эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы эш М. Х. Маннай-оол баштап чоруткан. Экспедицияның составында Кызылдың педагогика институдунуң студентилери база киржип турар.

Археологтуг экспедицияның мурнунда бо чылын улуг болгаш чугула ажылдар туруп турар деп, оон удуртукчузу эш М. Маннай-оол чугаалап турар.— Экспедиция баштай Каа-Хем районнуң Улуг-Ажык деп черде база «Бурунгаар», «Совет Тыва» колхозтарның девискээрлеринде төөгү талазы-биле ужур-дузалыг кожээлерни болгаш базырыктарны казып, оларны эртем талазы-биле шинчилеп көөр. Каа-Хем районнуң девискээринде ажылдарны доозкаш, Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы девискээринге баар ужурлуг бис—деп ол уламчылап чугаалады.

Ол ышкаш дыл, литература талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын кылып, тус-тус черлерниң диалектилерин өөренип көөр эртем-шинчилел экспедицияларын чорударын институт база белеткеп турар.

Республиканың тараа, сиген шөлдеринде

Организастыг эгелээн

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). «Тес-Хем» совхоз бо чылын малынга 3900 тонна бөдүүн болгаш 22 муң тонна шыктыг чемнер белеткээр планныг. Ону чедиишкинниг боттандырарынга бүгү аргалар бар: машина-техника-даа бар, кижи күжү-даа четчир, сигенниң үнүжү-даа эки. Совхозтуң 1200 гектарда олурткан кукурузазының үнүжү ам безин 50 сантиметр ажыр өскен, 30 гектарда чигир свёклазының үнүжү база өөрүнчүг.

Берт-Дагның малчыннары сиген кезилдезин өске салбырлардан мурнап эгелээн. Шуурмак бригадазы баштайгы хүннерде 80 ажыг гектарның сигенин кестирген. Бөлүп сараттаар звено база ажылдап кирипкен. Бригадада 2 трактор, 2 аът машиназы даңгаар эртенден орайга чедир соксаал чок хөделип турар, хол кадыырлыг звенолар база бар.

Берт-Даг салбырының Бүрен-Тугайда база бир бригадазы ажылдап кирген. Оларда хол кадыырлыг 15 кижи, 5 трактор болгаш 3 аът машиназы бар. Совхозтуң кол зоотехниги эш Ч. Биче-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Партияның болгаш чазактың көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыын таныышкаш, совхозтуң коллективи улуг соруктуг ажылдап турар. Ниитиниң малынга четчир, эки шынарлыг чемни белеткеп алырынче кол кичээнгей салдынып турар. Бо ажыл совхозтуң бүгү салбырларында организастыг эгелээн.

Июльдуң 13-тен эгелээш Үстүү-Шынааның болгаш Оруку-Шынааның малчыннары 4 тракторлуг, 7 аът машиналыг кирген. Машинага кестинмес, үнүжү эки черлерниң сигенин ажаап алырынга хол кадыырлыг 40 ажыг кижини база организастаан.

Шеф-биле

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол сес чыл школазының үстүкү класстарының өөреникчилери комсомолчу-башкы Николай Безырның удуртулгазы-биле 8 хонук иштинде «Х Улуг хурал» колхозтуң 12 га картофелиниң болгаш 3 га свёклазының богун аштап берген.

Шеф ажылынга өөреникчилер Коля Сайзаңмаа, Кодур-оол Доржу, Коля Хуна, Кодур-оол Бичии-уруг олар эки ажылдап, хүнде 0.06 га черниң бок үнүштерин аштаар тургаш, 0,10—0.15 ганың бок үнүштерин аштап турган. Колхоз баштаар чери өөреникчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Баштайгы хүннерде

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң Сесегеде бригадазы баштайгы хүннерде 100 ажыг гектарның сигенин кеспишаан, 150 центнерни бөлүп сарааттаан. Чиигир ногаан сарааттар хүн бүрү улам-на немежип турар.

Бригадада трактор болгаш аът машиназындан аңгыда хол кадыырлыг звено база бар. Күш-ажылдың организастыы эки тургустунган. Сиген белеткелинге сүт-бараан фермаларының, хой бригадаларының коллективтери база кирген.

Улуг-Хем районда медээлер

Кукурузачыларда

Мал ажылынга эң чугула чүүл —малга четчир санныг чемнерни белеткээри. Мал чеми барда эът, сүт элбек болур.

«Улуг-Хая» совхозтуң ийиги салбырының механизаторлары малга быжыг чем-суурну тургузарынга улуг салыышкынны киирип турарлар. Бо чылын ол салбырда 900 га кукурузаны, 42 га чигир свёклазын, 20 га мал чеми бобыларны тараан.

Бо хүннерде салбырның механизаторлары Кызыл-оол Сүрүн-оол, Краник Дашпыл-оол, Кара-оол Тюлюш болгаш Кандан-оол Кызыл-оол олар кукурузаның, чигир свёклазының, мал чеми бобыларның одуруглар аразының сайзырадылгазын билдилии-биле чорудуп турарлар. Олар одуруглар аразын үлүредип, чиик илирлер-биле илиртээшкинни чорудуп турар.

• • •

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары Николай Неволин, Кенден Баир-оол, Виктор Кляшкин олар кукурузаның чайгы ажаалдазын эки шынарлыг чорудуп турар. Олар боттарынга быжыглаан участоктарында бок үнүштерин аштап, одуруглар аразын чымчадып, илиртээшкинни чорутканнар. Бедик дүжүттү өстүрүп, малга четчир чемниң курлавырын тургузуп шыдаарын олар бүзүредип турарлар.

Тараа суггарылгазы

«Найырал» совхозтуң шөлдеринде тарааның үнүжү чаагай болуп турар. Ол болза часкы хову ажылын агротехниктиг негелделер ёзугаар чорутканын, тарааның чайгы ажаалдазын шын организастап турарын херечилеп турар.

Булуң-Терек салбырында комсомолчу Чанчыптың 12 кижи составтыг суггарылда звенозунуң ажылын маңаа чижекке көргүзүп болур. Аймырлыгның суун чөп ажыглаар сорулга-биле олар суггарылганың дүн-хүнде уламчылаар ээлчээн тургускаш, эки ажылдап турар. Звено сөөлгү хүннерге чедир 500 ажыг гектар тарааны суггарган.

Социалистиг чарышты калбартпышаан, күш-ажылды шын организастаанының түңнелинде Т. Санчы-Бүдүп, А. Дарган-оол, Ш. Саваа ышкаш чамдык эштер ээлчегде 6 гектарның орнунга 12 гектарны суггарып турар.

Д. ШОЙДАР.

Улуг-Шыкта

ЧААТЫ. (Телефон-биле). Партияның болгаш чазактың көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыын таныышкаш, Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң колхозчулары ниитиниң малынга 2300 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнген. Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Төмүр-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Чаатының Улуг-Шыкта 4 аът машиналыг, 2 тракторлуг бригада кестирип кирипкен. Сигенниң үнүжү мурнуку чылдардан эки. Июль 14-тен эгелээш 5 аът машиназы, 2 трактор немешкен. Хендерге болгаш колхозтуң өске-даа ажыл участоктарында бригадалар, малчыннарның звенолары сиген белеткээр ажылды организастыг эгелээн.

Колхозтуң 600 гектарда олурткан кукурузазының үнүжү дыка эки, оон ажаалдазын хынамчалыг чорудуп турар. Ол ышкаш 50 гектарда чигир свёклазының үнүжү база чаагай. Чодураажылар бо чылын 12 муң тонна силосту салырын хүлээнген. Олар сорулгазын чедиишкинниг күүседип шыдаар.

Кезилде эгелээн

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз бо чылын ниитиниң малынга 1100 тонна сигенни, 6300 тонна силосту белеткээр. Колхозтуң сиген шөлдеринде сигенниң үнүжү мурнуку чылдардан эки.

Хову бригадазының 6 кижилиг звенозу Т. Дажылыктың удуртулгазы-биле 3 аът машиналыг, 2 бөлдүрүкчүлүг Артылыг-Ажыктың терең сигенин, а «ДТ-54» тракторнуң башкарыкчызы Ондар Май-оолдуң агрегады Куу-Даг ховузунуң сигенин кестирип эгелээн. Май-оолдуң агрегады бирги хүнде 20 ажыг ганың сигенин кестирген. Сигенни бөлер, сарааттаар ажыл база эгелээн.

Трактор болгаш аът машиназы чоруп шыдавас, ыяш аразы, деңгеликтиг черлерниң сигенин кезеринге 50 хол кадыырларын белеткээн болгаш ол кижилер бо хүннерде ажылдап эгелээн.

О. КЕНДЕН.

Мал семиртилгези дээш

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш шудургу ажылдавышаан, 1962 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган.

Колхоз чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк садар талазы-биле планын хуусаа бетинде күүседип шыдаан. Колхозтуң малчыннары ниитиниң малын чайлагладып семиртиринче улуг кичээнгей салып турар. Бестиг-Ажык, Кара-Адыр, Теректиг тайгаларының калбак ээзимнеринде болгаш оймак-шыктарында бо чылын оът-сиген дыка эки өзүп үнген болгаш ол черлер мал чайлагладырынга аажок таарымчалыг.

Колхозтуң малының хөй кезиин оът-сигени элбек, сериин тайгаларже одарладып үндүрген. Ылаңгыя 300 ажыг аныяк инектерни М. Мунула Бестиг-Ажык тайгазының чайлаанда одарладып турар. Чылгы мал база ол тайгаже үнген. Ол ышкаш колхозтуң хаваннарын Чал-Орукче үндүрүп одарлаткан.

Мал чайлагладып үнген малчын бүрүзү кадарган малын чайгы үеде эки семиртип, ниитиниң малын кышка удур семис деңгилделиг киирер дээш бүгү күжүн салып турар.

К. КЕРТИК-ООЛ.

Дүжүт магадылалы

«Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырында 300 гектар черде кукурузаны тарып олурткан. Ам ол үнелиг культураның чайгы ажаалдазы ында чедиишкинниг чоруп турар. Одуруглар аразында культивастаар ажылды минералдыг чемишчидилге-биле кады чоруткан. Ол ажылда «Беларусь» деп үш трактор быжыглаттынган. Салбырның мурнакчы механизатору Василий Атаманчук бодунга быжыглаттынган 105 гектар кукурузазын өскелерни мурнай культивастап эгелээн. Василий Николаевич бо ажыл-агый чылында ол үнелиг мал чеми культураның бир гектарынга онаашты 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыр деп сорулганы салган. Хүнде 8 гектар черни культивастаар нормазын күш-ажылга чуткулдуг механизатор 12—14 гектар чедирип турар.

Аныяк кукурузачы Владимир Моңгуш дуржулгалыг механизатор В. Атаманчуктуң үлегерин эдербейн, аажок шүшпең ажылдап турар. Ол 103 гектар кукурузазының чүгле 50 гектарын культивастааш, ара соксап каан. Оон участогун 70 гектарын сүттүг чашпан үглеп үнүп келген.

Кукурузаның чаагай дүжүдүн магадылаар төлээде чайгы ажаалдаже бүгү күштү салыры механизаторларның кол сорулгазы болур.

К. СОЯН.

Бии-Хем район сиген кезилдезинге озалдап турар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июнь 19-та бадылаан план-графигин ёзугаар алырга, июль 10-та чедир Бии-Хем районнуң колхозтары 990 тонна, «Өөк» совхозу 550 тонна сигенни белеткеп алган турар ужурлуг. Ам херек кырынга ап көөрге, районнуң ажыл-агыйлары ол үеге чедир чүгле 868 га черниң сигенин кескен болгаш оортан 40-ле тоннаны бөлүп сарааттаан. Ынчангаш он хонуктуң графиги чүгле 2,5 хуу күүсеттинген. Бо 40 тонна сигенни чаңгыс «Тиилелге» колхоз бөлүп сарааттаан. Июль 12-ге чедир-даа моон улуг өскерилге болбаан.

Районнуң бүгү сиген кезер черлеринде болгаш ховуларында-даа бо чылын оът-сигенниң үнүжү кайгамчык эки. План-графиктиң мынчаар үстүп турарының чылдагааны болза районнуң ажыл-агыйлары сиген кезилдезинге баш удур эки белеткенмээн болгаш ону кончуг озалдап, организас чок эгелээнинде болур. Колхозтарда болгаш «Өөк» совхозта трактор-биле сиген кестирер 67 машинаның 17-зи ам-даа белеткеттинмээн.

Сиген кезилдезинге эгелеп кирбээн болгаш тракторларны, сиген кезер машиналарны чаа-ла тыптынып ап турар черлер бар. Июль 11-ниң кежээзинде «Кызыл тараачын» колхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазынга чоокшулап олурувуста, ферманың сиген кезер шөлдеринде эң-баазын чечектерлиг оът-сигенниң терең чаагайы магалыг. Кайда сиген кезип турар чоор дээш ыңай-бээр көргенчүү-даа чок. Фермага баарывыска, сиген кезилдезинге кирбээн болгаш чаа келген чаңгыс тракторнуң косилказын эптеп таарыштырган турлар.

Оон ынай кандыг-даа чепсек техника чок. Ферма бо чылын 4000 тонна сиген белеткээр улуг онаалдалыг хирезинде-ле түдүм-даа сиген кеспейн, чаңгыс тракторну долганып турарын кижи кайгаар.

— Сиген кезилдезин июньнуң сөөлгү хүннеринде-ле эгелээр ужурлуг турган. Дүүн чаа чаңгыс трактор алдывыс, ам-даа ийи херек. Бо чылын бистиң фермага мал чемнериниң белеткелин трактор бригадазының бригадири харыылаар деп каан, ол кижи маңаа безин келбээн. Ам бергедеп кээрге, бодум хөделип, хүн бүрү баштаар черге чедип тур мен— деп, ферма эргелекчизи эш Байыр чугаалады.

Июль 12-де кезилде эгелевээн болгаш эш Байыр база-ла чепсек-техника суранып, колхоз төвүнче кирген.

«Искра» колхозтуң бир ажыл-агый чери Баян-Хемни кудуллур туруп турар. Ында сиген кезилдези түлүктеп турар деп, колхоз даргазы эш Дежнёвтуң чугаазын ёзугаар сонуургап чеде бээривиске, «ДТ-20» деп ийи трактор-биле дөрт хүн кескен сигенин хемчээвээни-биле чежени кескени билдинмес болду. Трактористер оруунга таварышкан черлерниң сигенин кезип-ле турар боордан аңгыда, чогум чежени кескенин, хүнде ажыл нормазын канчаар күүседип турарын билбестер. Ында кескен сиген бөлдүнмээн.

«Тиилелге» колхозтуң кол сиген белеткээр черлериниң бирээзи Бегирээ болур. Ында сигенни июль 11-де аъттың сиген кестирер ийи машиназы-биле кезип эгелээн болгаш тракторлар келбээн, оларның косилкаларын чаа сөөртүп эгелээн турган.

Чыл бүрү хөй сиген кезер ол черде кижилерниң түр-даа болза ажылдап чурттаарынга чүү-даа белеткеттинмээн, аът машиналары-биле сиген кестирген кижилер чер одаг ажылдап турар.

Ам дээрезинде кижилер чаа кээп турар. Моон соңгаар чурттаалга байдалды таарыштырыштар бис деп колхозтуң удуртукчулары бисбе тайылбырлажсаарын оралдажып турар. Кижилер чүү боор, дораан чыглып келир, а оларга ел-чаъстың үезинде чурттап ажылдаар черлер баш удур белеткеттинген, лозуң, плакат, солун, сеткүүл дээн ышкаш политиктиг ажылдың кижилерни күш-ажылче мобилизастаар чепсектери белен турар ужурлуг. Мал чемнериниң белеткелинде организас чок чоруктуң бир херечизи бо-дур.

Хову черлерниң каъдар-оъттары бо чылын база эки үнген. Оларны баштай кезер болгаш орайтаар болза хелү эрте бээр турбуже, «Кызыл тараачын» болгаш өске-даа колхозтар хову черлерден сиген кеспейн турар.

Мал чемнери белеткээри-биле тускай үскен бригадалар хөделип турар боордан аңгыда, малчыннар сиген кезилдезинге кирбээн, оларга тускай онаалдалар бердинген, бердинмээни билдинмес. Сиген кезер машиналар чоруттунмас болгаш хол кадыырлары-биле сиген кезер черлер кайы хөй. Ынчалза-даа районда хол кадыырлары-биле сиген кезилгезин амга чедир организаставаан. Хөй кадарган школачыларга кижи бо-ла таваржыр, а оларның ада-иелери аалында азы өскээр чорук кыла берген болгулаар. Мындыг байдал турда хойжуларны сиген кезилдезинге киириштирзе чогуур.

«Тиилелге», «Искра», «Кызыл тараачын» колхозтарда хойжу бригадалар безин июль 12-ге чедир сиген кезилдезинге кирбээн. Ээрбек хемни дыка өрүттен куду бадарга, сиген кескен чаңгыс кижи-даа көзүлбес. «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбекте, Эки-Оъттугда хойжулары сиген кезилдезинге кирбээни ол-дур. Ээрбек суурнуң алдыы дужунда бир бригада сиген кезип турар.

Бии-Хем районнуң партия, совет организациялары, колхозтарның баштаар черлери мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштерни өй-шаанда мобилизастап киирбейн, бо эң чугула кампанияга эрткен чылдарда дег организас чок байдал-биле озалдап кирип, ам-даа башкарлып кирериниң чадазында туруп турар. Шынында сиген кезилдезинче бүгү күштер мобилизастаттынган, он хонуктуң графиги күүсеттинген турар ужурлуг. Мындыг арга бүрүн бар турганың оът-сигенниң чаагай үнүжү көргүзүп турар. «Сөөлгү хүннерде ел-чаъс орта ажыл кылдырбайн тур» дээн чугааны кижи бо-ла дыңнаар. Ынчаарга июль 10-дан сиген силостаашкынын эгелээр дээн болгай. Ону чүге эгелевейн турарыл?

Дүжүт ажаап алышкынының үези чоокшулаан. Бо улуг, күженишкинниг ажылдың массалыг үезинге чедир малга бөдүүн чемнерниң белеткелиниң тон дээрде кол нуруузун төгерген турар ужурлуг болгай. Бо ийи улуг ажылды капсырлаштырбас болгаш оът-сигенниң хоолулуг үезин эрттирбес төлээде, бүгү күштерни бо хүннерде мал чемнериниң белеткелинче мобилизастаары негеттинип турар.

М. ЛЮНДУП.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ БҮГҮ-НИИТИ ДҮЖҮРЕР БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

АМГЫ ҮЕНИҢ ЧҮГЕ-ДАА АШТЫРБАС ШИМЧЭЭШКИНИ

МОСКВА. (СЭТА). Июльдуң 12-де, чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезиниң ажылының дөрткү хүнүнде оон бүгү киржикчилери Кремльге, Съездилер Ордузунга пленарлыг хуралга база катап чыглып келгеннер.

Төөгүлүг ужур-дузазын ам чер болганда-ла хүлээп көрүп турар улустарның улуг шуулганы кедергей ажыл-херекчи байдалга эртип турар. Бистиң үевистиң эң-не чугула айтырыының, бүгү кижи төрелгетенни дүвүредип турар айтырыгның янзы-бүрү талаларын пленарлыг хуралдарда, комиссияларда, белеткел комиссияларында болгаш бөлүктерде чугаалажып турар.

Конгресстиң индиринден чаңгыланып турар, чепсек чок, дайын чок делегейже чаныш-сыныш чок, сорук кириишкинниг кыйгырыгларга бүгү диптерниң чүс-чүс миллион кижилери изии-биле каттыжып турарлар.

Чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыгларынга совет улустуң чаагай чүткүлдерин, оон чазааның тодаргай туружун эң-не билдингири-биле тайылбырлаан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң чугаазы — делегаттарның, хайгаарагчыларның, аалчыларның, бүгү чурттарның калбак хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Тайбың талалакчыларының күчүлүг шимчээшкини чүге-даа аштырбас. Оларның Москвага ужуражыышкыны дептиилге болгаш бүгү улустарның аас-кежии дээш, дайын кыпсыкчыларын ашкан тиилелге дээш демиселге кайгамчыктыг болуушкун болур.

Июль 12-ниң эртенги хуралы дээрги **Субандрионуң** (Индонезия) даргалаашкыны-биле ажыттынган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң күүседикчи президентизи профессор Джон Берналдың чагаазынга 18-тиң комитединиң киржикчилери чурттарның чамдык чазактарының баштыңнарының харыыларын номчугулаан.

Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ион Георге Маурерниң чоруткан бижиин академик **М. Раля** (Румыния) номчаан. Совет Эвилелиниң идип үндүргени, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң тодаргай, херек кырында боттуг, үре-түңнелдиг программазын бистиң чуртувус бүрүнү-биле деткип турар деп, румын чазактың баштыңы сагындырып турар.

Чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, улустар аразынга кады ажылдажылганың болгаш найыралдың тиилелгези дээш бодунга күш четтинер бүгү-ле чүүлдерни Улусчу Румынияның чазаа кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр апаар деп, Ион Георге Маурер конгресске шыназыткан.

Чехословакияның чазааның чорутканы бижиин академик **И. Мацек** номчаан. «Чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыгын чедиишкинниг шиитпирлээрин бодунуң даштыкы политиказының эң чугула айтырыы болгаш кол сорулгазы деп Чехословакияның чазаа санап турар» деп, ол бижикте чугаалап турар. Чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында керээни чарар дугайында Совет чазактың саналын ол бүрүнү-биле деткип турар болгаш ол сорулганы боттандырарынга бодунуң талазындан идепкейлиг идиглиг болуп турар.

Агрессчи планнары Чехословакияның болгаш өске-даа чурттарның айыыл чок чоруунга кыжаныгны тургузуп турар барыын-герман милитаристер болгаш адаан-өжээнчи күштерниң кем-буруулуг бодалдарын боттандырарынга чепсеглениишкинни дүжүрер чорук шаптыктаар ийик деп, харыыда оон ыңай онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг чепсектиң шенелде чазылдырыышкыннарын күрүнелерниң контролю-биле соксадыры, делегейниң янзы-бүрү районнарынга ядро чок зоналарны тургузары, ядролуг чепсектиң улам ыңай тарап нептерээрин болдурбазы, Варшава пактызының киржикчилери биле НАТО чурттарының аразынга халдашпас чорук дугайында керээге ат салыры дайынны пропагандалаар чорукту үре-түңнелдии-биле хоруглаары дээн ышкаш ындыг хемчеглерни Чехословакия деткип турар.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы **Ренато Битосси** индирге үнүп келген. Ол федерацияда бактааган бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнундан конгресстиң киржикчилеринге ол байыр чедирген. Конгрессте Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының киржип турары ажылчы массалар тайбынны камгалап алырынга бүзүрелдиг кайгамчык көргүзүг болур деп ол чугаалаан.

Ренато Битоссиниң демдеглээни болза, дайынның политиказы ажылчын аңгының эрге-ажыктарынга үндезини-биле чөрүжүп турар. Профэвилелдер болза тайбың дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптериниң тиилелгези дээш демиселди боттарының чугула сорулгазы кылдыр кезээде санап келген. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын чүгле дайынны чок болдуруп турар эвес, харын база делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырганы ол болур деп чүвени профэвилелдер билип турар.

Каш айлар мурнунда Кремльде Съездилер Ордузунуң бо-ла залынга болган профэвилелдерниң Бүгү-делегей конгрези ядролуг чепсектиң бүгү курлавырларын узуткаар дээш, оон шенелделерин соксадыр дээш саналдаан дээрзин оратор сагындырган.

Битоссиниң ыргылчылеп чугаалааны болза, шеригжиир капитал садыышкыннары чурттарның экономиктиг хөгжүлдезин саададып, улустарның амыдырал дээнелин кудулап турар деп Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы демдеглеп турар. Ускүлежиишкиннерни шиитпирлээриниң чепсээ кылдыр көрүп турар дайын чайлаттынган турар ужурлуг, а тайбың камгалаттынган болгаш быжыглаттынган турар ужурлуг деп Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы база катап бадыткап турар.

Делегей политиказын улам улуу-биле тодарадып турар чаа күштер тыптып келген дээрзин Битосси медеглээн. Ол күштер — социалистиг чурттар, а ол ышкаш Африканың, Азияның болгаш Латин Американың боттарының хосталгазы дээш демисежип турар улустары-дыр.

«Кенияның африка национал эвилел» партиязының даргазының оралакчызы **Огинга Одинга** Кенияның улузунуң баштыңчызы Джомо Кениатаның байырын конгресске дамчыдып берген.

Огинга Одинга «бужар-чүдек колониалисчи системаны» шиитпирлиг буруу шаап, чаа хевирниң колониализминге удур демиселдиң талазы-биле ам Африканың улустарының мурнунда тургустунган айтырыгларны чугаалаан. Бодунуң улузунга колониализмниң чедирген аажок улуг когараалдарының дугайын ол чугаалаан.

Кенияның төлээлекчизиниң демдеглээни болза, Кенияның улузу тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрери дээш демисежип турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалдарында янзы-бүрү ниитилел системалыг күрүнелерниң экономиктиг чарыжының дугайында Н. С. Хрущевтуң саналын ол деткээн.

Бис холувусту Барыын болгаш Чөөн талаларже сунмушаан, боттуг нейтралитеттиң оруу-биле баар бис. Ындыг болза-даа бистерни деӊ эргелиг кижилер кылдыр хүлээп турар чүгле ол кижилер өңнүктеривис деп санаар бис деп Огинга Одинга медеглээн.

Тайбыңның хереэ дээш идепкейлиг демиселче бүгү кижилерни Огинга Одинга кыйгырган. Бис дайынны болдурбас дээш демиселге бодувустуң харыысалгавысты болгаш бодувустуң хүлээлгевисти билбишаан, Африканың чүрээнден Москвада конгресске чедип келген бис деп ол чугаалаан. Тайбынны чүгле чепсеглениишкинни дүжүрүп, күчүлүг чурттардан улустарның хамаарылгалыг турар чоруун узуткап тургаш чедип ап болур.

Кенияның төлээзи бодунуң чагаазын доозуп тура, курлаандан бир-ле чүвени уштуп алгаш, ону холу-биле чайып, хосталган Африканың ырын ырлап эгелээн. Кенияның хосталгага ынакшылдыг улузунга алдар болдурган йөрээлдер салыышкыны болгаш байыр чедириишкиннери диниттиг адыш часкаашкыны-биле капсырлажып турган.

Конгресстиң аалчызы болуп олуржуп турар англи парламентиниң кежигүнү **Сидней Силвермэнниң** медеглээни болза, бир эвес ам бар турар чепсекти безин ажыглаар болза миллион-миллион кижилерниң амызын когарадып болур делегейниң үшкү дайынының айыылдыын барымдаалааш мында чыылган бис. Силвермэнниң сөзүн ёзугаар алырга чаа дайынның айыылын узуткаар дизе «ийи талалар дугуржулганы кылыр ужурлуг».

Силвермэн талыгыр ырак бедикке америк ядролуг чазылдырыышкынны киленнээшкин-биле буруу шапкан. «Бо конгресс чыылган ол-ла хүнде АКШ, делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналын эң угаазылал чок болгаш калчаадыы-биле тооп көрбейн, космоска атомнуг бомбаны чазылдырган» деп ол чугаалаан.

Москвада Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын Сидней Силвермэн кайгамчыктыг-ла чугаа болду дээн.

Чаңгыс талалыг чурумну ёзугаар «кандыг-даа ядролуг шенелделерден ийи чыл хуусаада ойталаар» деп Совет Эвилелин оратор кыйгырган. Совет Эвилелиниң өлче баары чегейле боор деп бодалды Силвермэн моон-биле кады айыткан.

Совет Эвилели эрткен чылдың күзүнүнде катап чоруткан шенелделерин камгалап турар-дыр. Н. С. Хрущевтуң айыткан чылдактарының күштүүн билип тур мен. Өнчүк-чөнгээлерниң-даа дугайын, ыйыышкынның-даа дугайын, кыжаныгның-даа дугайын билир бис. Ол чылдарның дургузунда тайбыңның эрге-ажыктарынга дээрги Хрущевтуң кылган ажылын хуумда үнелеп көрүп тур мен деп Силвермэн чугаалаан.

Делегейниң үшкү дайынының өскүп үнмээни фактызы дээрги Хрущевтуң шыдажыр болгаш кызымаккай чоруу-биле болган дээрзин элээн хире-чергези-биле тайылбырлап тур мен.

Делегейниң коммунистиг делегей кылыры-биле Совет Эвилели ядролуг дайынны кажан-даа эгелевес деп ССРЭ-ниң чазааның баштыңының медеглелин сагындырган. Силвермэнниң чугаалааны болза: «Бир эвес президент Кеннеди ындыг янзылыг медеглелди капитализмниң мурнундан кылыптар чүве болза ядролуг халаптың айыылын узуткаарынче баар оруктуң ортузунга турар бис. Ындыг болза-даа ол чүгле оруктуң ортузу».

Элээн каш чылдарның дургузунда англи чазактың даштыкы политиказын шүгүмчүлеп келдим дээрзин оратор сагындырган. «Британ девискээрниң кезээ чер бөмбүрээнге айыылдыг болуп турар ядролуг шенелделерге даштыкы күрүнелерниң ажыглап турар чоруунга ыядып,киленнеп тур мен» деп ол чугаалаан.

Бүгү-делегей конгрезиниң эртип турар байдалынга улуг күзел-биле ханып турарын Силвермэн илергейлээн. «Эң-не удурланыышкак үзел-бодалдыг төлээлекчилерге сөстүң бүрүн хостуу мында-дыр» деп, ол демдеглээн.

«Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының Комитединиң даргазы академик **Д. В. Скобельцын** Гвинея Республиканың президентизи Секу Туренин чагаазын болгаш бижиин номчаан.

Конгресси бодунуң канчаар көрүп турарын чугаалап бээрин дилээн академик Скобельцынның дилээнге харыы болур ол чагаазынга Секу Туренин демдеглеп турары болза, Гвинеяның демократтыг партиязы болгаш чазаа чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезин Москвага чыылдырганын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Секу Туре бодунуң конгресске чоруткан бижиинге чуртунуң тайбың дээш мөгаг-шылаг чок демисежириниң дугайын Гвинеяның улузунуң, партиязының болгаш чазааның мурнундан медеглеп турар.

Силериниң кайгамчык конгрезиңер-биле холбаштыр Гвинеяның улузу бүгү делегейге тайбынны камгалаар сорулга-биле чорудуп турар кандыг-даа хемчеглерни шиитпирлиг деткиирин база катап байырлалдыы-биле бадыткап тур деп Секу Туре бижээн.

Тайбыңның Цейлон чөвүлелиниң оралакчы даргазы **Д. Н. У. де Сильва** Цейлоннуң премьер-министри дээрги Бандаранайкениң бижиин номчаан. Ол бижикте чугаалап турары: «Делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле бир дөмей бистер база чепсеглениишкинни дүжүрери бистиң үениң чугула айтырыы болур дээрзинге бүзүрээр бис. Бо айтырыгны шиитпирлээр чорук бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга, кижи төрелгетенниң чаагай байдалын экижидеринге онза чугула ужур-дузалыг болуп турар».

Чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрери боттуг хыналдага болгаш контрольга үндезилээш, киржикчи талаларның бот-боттарының чөпшээрежилгези турда боттаныр удаа-дараалашкак үе-чаданың аргазы-биле чедип алдынар деп Цейлоннуң чазаа санап турар.

Дээрги Бандаранайкениң бижиинде демдеглеп турары болза кайы-даа бөлүглелге каттышпаан чурттар чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң Комитединиң ажылынга шуут идепкейлиг киржип турар. Кайы-даа бөлүглелге каттышпаан чурттарның Комитеттиң ажылынга киржип турары төөгүлүг ужур-дузалыг болуп турар: Чепсеглениишкинни дүжүрериниң айтырыы каш санныг чурттарга хамааржып турар эвес, харын база ниитизи-биле делегейниң бүгү улустарынга харыысалга онаажып турар деп чүвени ол херечилеп турар-дыр.

Делегейниң хөй-ниитизиниң хөй кезииниң бодалын илергейлээр ужурлуг конгресстиң үнелиг чүүлү чүгүм-на харын ында деп Цейлоннуң премьер-министри санап турар.

Алжир төлээлерниң кежигүнү **Мохаммед Ялаа** «бистиң революциявыска төрээн чурттуң хосталгазы дээш бистиң демиселивиске» дузаламчыны көргүскени дээш Совет Эвилелиниң улустарынга өөрүп четтиргенин илергейлеп, оларга алжир улустуң изиг байырын чедирген.

130 чылдарда колониалисчи тергиидээшкинниң адаанга чораан соонда Алжир ам хамаарышпас чорукту чедип алган. Алжир улус тиилелгени чедип алыр дээш аажок улуг когаралга таварышкан. Бүгү-делегейниң демократтарының, демократияның болгаш хосталганың чаңчылдарынга бердинген миллион-миллион француздарның деткимчезиниң ачызында алжир улус хамаарышпас чорукту чаалап алган.

Алжирлер кижилерниң аразында ылгалдарны кылып турар деп оратор чугаалаан. Кижиниң эргелерениң, бо конгрессте олуржуп турар кайгамчык кижилерниң Францизын — ёзулуг Франция деп олар санап турар. Оларга алжир төлээлерниң мурнундан байырны дамчыдып тур мен!—деп төлээ медеглээн.

Хамаарышпас чорукту чаалап алганы — ол дээрге алжир революцияның доозулганы ол эвес-тир дээрзин Мохаммед Ялаа ыргылчылеп чугаалаан. Элеглел-түрегделден чурттуң бүрүн хосталгазы дээш, алжир кижи бүрүзү бодунуң шыдаар шинээн илергейлээр аргалыг болган турзун дээш, улус чон демисежир. Алжир улус тайбыңның хереэнге бердинген. Алжир улус чепсеглениишкинни эндере бүдүреринге удур—даштыкы шериг баазаларын узуткаары дээш кезээде демисежип келген болгаш шериг бөлүглелдеринге каттышпастың оруун шилип алган.

Каттышкан Нацияларның Организациязынга улусчу Кыдаттың мынчага чедир төлээлевейн турарынга киленнээшкинин оратор илергейлээн.

Мохаммед Ялааның оон ыңай медеглээни болза чепсеглениишкинни дүжүрер дээш демисел биле колониализмге удур демиселди чарып болбас. Чепсеглениишкинни дүжүрериниң айтырыгын шиитпирлээр чорук колониализмниң дазылын тура тыртып узуткаарының айтырыгын шиитпирлээринге база дузалаар. Атомнуг чепсектиң шенелделерин соксадыры чугула сорулга болуп турар.

Кажан алжир төлээлекчи бодунуң чугаазын доозары-биле бүгү төлээлер олурган черинден туруп, аңаа байыр чедирип турганнар.

Эжени Коттонга баштаткан бөлүк француззар Мохаммед Ялаага чеде бергеш, боттарының найыралчы сагыш-сеткилин аңаа илергейлеп турганнар.

Нейтралдыг чурттар чепсеглениишкинни дүжүрериниң болгаш контрольдуң айтырыгларын шиитпирлээринге боттарының күжениишкиннерин бүгү хемчег-биле салырынга белен. Ол бодалды Гананың президентизиниң төлээлекчизи **Н. А. Уэлбек** бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Гананың төлээлекчизи, күрүнениң баштыңы Кваме Нкруманың конгресске байырлыг чагаазын номчаан.

Москвада конгресске күзелдиң ханы ханыышкыны-биле байыр чедирип тур бис деп Кваме Нкрума бижээн. Чоокта чаа Аккрага доозулган ассамблея тайбыңче орукту тывар деп чаагай күзелди база удурулга болдурган дээрзин ол сагындырган.

Делегей катастрофазын чайладырынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер кижи төрелгетенде бар болуп турар деп, бижикте оон ыңай чугаалап турар. Москвада конгресс тайбыңның хереэнге чугула салыышкынны киирер дээрзинге мен шын сеткилим-биле бүзүрээр мен.

Атомнуг энергияны чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаары дээш кижиниң харыысалгазының дугайын билдингир ливан төлээлчизи Михаил **Нуайме** чугаалаан. Кижи болза бодунуң угаан-бодалының бүгү-ле байлактарын бойдустуң чажыттарын шиңгээдип алырынга ажыглаар аргалыг деп, ол медеглээн. Атомнуг бомба делегейни канчап-даа аас-кежиктиг кылып шыдавас.

Кижиниң амыдыралы эң-не улуг үнелиг чүүл болур деп чарлаарынче, бүгү-ле кижилер кежиниң өңүнден, чүдүлгезинден болгаш чурттап турар черинден хамаарылга чокка акы-дуңмалышкы болур деп медеглээринче конгресси ол кыйгырган. Ядролуг чепсекти бүрүнү-биле узуткап чок кылган турар ужурлуг.

Бистиң конгрезивистиң кол түңнелдериниң бирээзи болза улустар аразынга чаагай сеткилдиг болгаш бот-бодун билчириниң медерелин, сагыш-сеткил каттыштырылгазын доктаадып тургусканы болур деп, Индонезияның төлээлекчизи дээрги **Субандрио** бодунуң чугаазынга медеглээн. Тайбыңның болгаш найыралдың принциви чер болганга-ла тиилээн турар ужурлуг.

Дээрги Субандрионуң номчааны, Индонезияның президентизи доктор Сукарнонуң конгресске чоруткан бижиинде мынчаар чугаалап турар: конгресстиң эчис сорулгазы болур тайбыңның тиилелгези, чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрери, империализмге болгаш колониализмге удур демисел—индонези улустуң база-ла эчис сорулгазы болур.

Тайбыңга ынак бис, ынчалза-даа хосталгага чүүден артык ынак бис—шак бо кыйгырыгның адаа-биле Индонезияның чону Барыын Ирианның хостаары болгаш ону төрээн чурту-биле катап каттыштырары дээш демисежип турар деп, президент бижээн. Барыын Ирианның айтырыы бо чылын шиитпирлеттинер болгаш шиитпирлеттинген-даа турар ужурлуг.

Кижилерниң тайбыңче чүткүлүн маңаа, Совет Эвилелинге онзазы-биле медереп билип тур бис деп, конгресске аалчы болуп чедип келген **Хомер Джек** (АКШ) чугаалаан. Совет Эвилели делегейниң ийиги дайынынга эң-не аар чидириглерге таварышкан. Эрткен дайынның үезинде бодунуң чоок кижилерин оскунмаан чаңгыс-даа өг-бүле ССРЭ-де херек кырында чок.

Сөөлгү чылдарның дургузунда делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чымчадырынга боттуг өскерилгелер болгулаан, ынчалза-даа чепсеглениишкинни эндере бүдүрер чорук ыргылчылевишаан турар-дыр деп, Хомер Джек демдеглээн.

Улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээриниң үлегер-чижээ Лаоста байдалды зайлап шиитпирлээни болур деп, оратор санаан. Тайбыңның эрге-ажыктарын барымдаалааш, Германияның Федеративтиг Республиказынга ядролуг чепсекти берип болбас деп ол медеглээн. ГФР, АКШ болгаш оларның эвилелчилери Одер-Нейссе тавары эрткен кызыгаарны хүлээп көөр ужурлуг деп ол чугаалаан.

Конгресстиң эртенги хуралы оон-биле доозулган.

* * *

Конгресстиң кежээки пленарлыг хуралы **Син Го Соннуң** (КУДР) саналындан эгелээн. Ам америк империалистер чаа дайынга белеткелди мурнукузунга бодаарга ажыы-биле чорудуп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ядролуг чепсекти ажыглаарынга эгелекчи чорукту АКШ илереп болур дээрзиниң дугайында президент Кеннединиң медеглелин оратор сагындырган.

Империалистер национал-хосталгалыг шимчээшкинни боой тударын бар шаа-биле оралдажып турарлар деп, Син Го Сон онзалап демдеглээн. Корей улус Азияның, Африканың, Латин Американың улустарының боттарының хамаарышпас чоруу дээш чөптүг демисели-биле сагыш-сеткилин бүрүн каттыштырып турар.

АКШ Ырашкы Чөөн чүүте бодунуң шериг күштерин үзүктел чок күштелдирип, япон армияны чаарты чепсеглээр бодап турар деп, корей делегат демдеглээн.

МОСКВА. Кремльдиң Съездилер Ордузу. Чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрери болгаш дайбың дээш Бүгү-делегей конгрези.

ЧУРУКТА: конгресстиң хуралдаар залында совет делегаттарның кежигүннери.

Фото Л. Портерниң. СЭТА-ның фотохроникаазы.

АКШ-тың эжелел политиказының уржуу-биле Корейге тайбың амга чедир-ле катап тургустунмаан. АКШ сөөлгү үеде Мурнуу Корейге дайын байдалын улам-на дүшкүүрлүг болдурарын оралдажып турар дээрзин демдеглевишаан, оратор америк генералдарның медеглелин айыткан.

— Бөгүн чер кырынга тайбынны камгалаарының айтырыы — ол дээрге кижи төрелгетенниң амы-тынының айтырыы болуп турар болганда, бистер маңаа чыглып келген бис—деп, совет космонавт майор **Г. С. Титов** бодунуң чугаазын эгелээн.

Янзы-бүрү чурттарга бодунуң чоокта чаагы аян-чоруктарының дугайын оратор чугаалаан. Мээң чораан бүгү-ле черлеримде бодуун кижилер улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш туржуп, чепсеглениишкинни эндере бүдүрер чорукка удурланып турарын ужуражыышкыннар үезинде болгаш чүс-чүс чагааларынга илередип турганнар деп, ол демдеглээн. Америк чон—тайбыңга ынакшылдыг болгаш дайынны күзевейн турар дээрзинге бүзүрээн мен.

Ынчалза-даа америк улустуң күзели болгаш АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң туружу—ол дээрге сыр өске чүүлдер-дир—деп, космонавт медеглээн. Ядролуг тургузулганы улуг бедикке чазылдырбышаан, америк дайынзырактарның салып турар агрессчи сорулгаларының дугайын ол киленнээшкин-биле чугаалаан. Космоста чазылдырыышкыннар ам безин чер кырында кижилерниң кадыкшылынга дорт кыжаныгны тургузуп турар-дыр. Ол чазылдырыышкыннар космонавтарның амы-тынынга онза айыылдыг. Космосче эжикти совет кижилер ону АКШ-тың чагырыкчылары хагзын дээш ажыткан чүве бе ынчаш? Америк атомчуларны киленнии-биле буруу шаап турар бүгү делегейниң эртемденнериниң удурланыышкынынга, улустарның киленнээшкининге совет космонавтар каттыжып турар.

Бистиң черивис болза кижилер дайылдажыр, бактажыр, содаалажыр чорукту болдуруп болур хире ындыг улуг эвес-тир дээрзин «Космос—2» деп корабльге бистиң черивисти долгандыр ужудуп тургаш бодаан мен деп, космонавт чугаалаан. Бистиң хоочун, ынчалза-даа кезээде-ле чалыы болгаш каас-чараш чыдар черивисти улам-на каастап шимээр херек.

Тайбың дээш демиселдиң чугула сорулгаларының бирээзи болза космосту дайын адааннажылгазының аренази болдурбайн, а делегейниң кады ажылдажылгазының аренази болдурары болур деп, Г. С. Титов түңнелинде онзалап демдеглээн.

«Араб улустар делегейде болуп турар болуушкуннарны улуг кичээнгей-биле болгаш дүвүрээзин-биле хайгаарап турар» деп, КАР-ның төлээлекчизи **Халид Мохи эд-Дин** медеглээн. Чепсеглениишкинни делегейниң үре-түңнелдиг контролю-биле бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер чорук — катастрофадан чайлап үнериниң кара-чаңгыс аргазы болур деп, ол чугаалаан.

— Чепсеглениишкинни дүжүрер чорук—ол дээрге кегээрелди камгалап алыры-дыр—деп, дайылдажып турар Анголаның төлээлекчизи **Марио де Андраде** медеглээн. — Колониализмни узуткаары дээш, ангола улуска удур дайынга ажыглап турар Португалияда шериг баазаларын узуткаары дээш демисежип турар ангола улус-даа чепсеглениишкинни дүжүреринге сонуургалдыг. Колониализм болза дайынның кыпсыкчызы болуп турар деп, Марио Де Андраде онзалап демдеглээн.

Колониализмге удур демисел болза тайбыңның хереэнге салыышкын болур деп, бистиң конгрезивис бодунуң декларациязынга медеглээр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Москваның болгаш бүгү Русьтуң патриаргы **Алексий** конгресстиң индиринден чүве чугаалааш, тайбынны камгалаарының хереэнге болгаш чепсеглениишкинни эндере бүдүрер чорукка удур демиселге каттыжарынче бүгү черниң чүдүкчүлерин болгаш кижилерин орус православтыг шажынның өмүнээзинден кыйгырган.

Бодундан бурунгу тайбың дээш маадырлыг чоруктары-биле арыдар дээш амгы үеде герман улус болгаш Барыын Германияның чазаа бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп чугаалаары биске күзенчиг турган ийик, ынчалза-даа бис ынча деп чугаалап шыдавас-тыр бис деп, **Генрих Вернер** (ГФР) чугаалаан. Ынчалзажок Барыын Германияның чону шуптузула штраустар болгаш аденауэрлер эвес болгай деп медеглеп болур бис. Бистер конгрессте чедип келген бис, боттарывыстың чүректеривисти болгаш угаан-сарыылывысты тайбыңның хереэнге бээр бис.

Барыын-герман шериг күчүзү европа дипке база катап кыжаныг болу берген, шериг чарыгдалдары өзүп турар, атомнуг чепсекти Бонн алгы-кышкы-биле негеп турар деп, оратор дүвүрээзин-биле медеглээн. Делегей катастрофазын болдурар от Барыын Германияга чалбыраштады бээр чадавас.

Герман айтырыынга онза кичээнгейни салырынче конгресстиң киржикчилерин Генрих Вернер кыйгырган.

Төп Европага ядро чок зонаны тургузар дугайында Польшаның даштыкы херектер министри Рапацкийниң саналын барыын-герман делегат деткээн. Ол чорук болза Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукту шынап-ла чавырылдырарынче бирги базым болур ийик. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның идеязы ол районга херек кырынга боттандырганы ол болур ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Төп Африканың төлээлекчизи **Эдвард Ндлоу** делегейниң ол районунда колониалдыг дарлалдың байдалын тайылбырлап чугаалаан. Мурнуу-Африка Республикада байдалга хамаарышпыр оон демдеглээни болза ында кижилер «денек аарыгларның бажынында» чурттап турар.

Чепсеглениишкинни дүжүрери национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле сырый холбаалыг дээрзин оратор демдеглээн. Кажан чугаа тайбың дугайында чоруп турда африканчылар сырый каттыжып турар деп ол медеглээн.

Индирде—Португалияның төлээлекчизи **Руис Кабекадас**. Чепсеглениишкинни дүжүрери—узуткаашкындан чайлаарының кара чаңгыс аргазы, тайбыңның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социал дептиилгениң кара чаңгыс магадылалы болур деп ол медеглээн.

Кабекадас Португалияның Анголада чорудуп турар хыдыкчы колониалисчи дайынын шиитпирлиг буруу шапкан. Бир эвес НАТО-нуң кежигүннери чурттарның бүгү талалыг деткимчези чок турган болза бо дайынга Салазар шагда-ла буураажынга таварышкан турар ийик дээрзин ол демдеглээн. Африка колониаларның чонунуң хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселинге португал улус ап-сеткилин каттыштырып турар.

Япон төлээлерниң удуртукчузу **Исидаро Хирано** ядролуг шенелделерни хоруур дугайында керээге дораан ат салыр деп чугаалаан. Оон сөзү-биле алырга ядролуг чепсекти хоойлудан даштаар тургузары база эргежок чугула.

Шериг эвилелдеринге удур, даштыкы күрүнелерниң шериг баазаларын чайладып үндүрер дээш, Азияга болгаш Оожум океанның районнарынга атом чок зоналарны тургузар дээш япон төлээлер саналдап турар дээрзин оратор дыңнаткан.

Гананың төлээлекчизи **Виктория Ньаркунуң** медеглээни болза, тайбың амгызы ышкаш ындыг айыылга кажан-даа турбаан. «Чүгле чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга чедиишкинни дүрген чедип алыр чорук улустарны дайындан камгалап ап болур».

Индияның төлээлекчизи **Рана Джанг Бахадур Сингх** бодунуң саналының хөй нуруузунга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле Индияның туружун анализтээн. «Индияның делегей политиказының дугайын чүүлдүгзүнүп көргени дээш» Н. С. Хрущевка ол өөрүп четтирген.

Ядролуг чепсектен хостуг зоналарны чер бөмбүрээниң янзы-бүрү кезектеринге тургузар деп саналды индий төлээлекчи киирген.

Академик **Е. К. Федоров** (ССРЭ) бодунуң чугаазын ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының айтырыынга холбаштырган.

Кандыг-даа ядролуг чазылдырыышкыннарны чер-ле болганга соксадыр дугайында дугуржулганы чарарынче ядролуг бүгү-ле күрүнелерни конгресс кыйгырып шыдаар деп академик Федоров санаан. Ол болза, чепсеглениишкинни бүгү-ниити дүжүреринче орукка чугула базым болур ийик.

— Бистер Танганьикага тайбың деп чүвени барык-ла билбес турган бис—колониалдыг дарлалдан хосталырынга чедир бистиң бүгү төөгүвүс демиселдиң төөгүзү турган—деп, ол чурттуң төлээлекчизи **Роуленд Мвангизи** чугаалаан. — Колониализмниң берип болур бүгү чүвези: аш-чут, чединмес-түрегдел, бүдүүлүк чорук-тур, ол бүгү чүүлдер Африкада четчир санныг бердинген.

Африкан чурттар чүгле тайбыңның байдалынга чогумчалыг хөгжүп болур деп, оратор онзалап демдеглээн. Ынчангаш бистер тайбынны камгалаарынга амыдыралчы сонуургалдыг бис.

— Чепсеглениишкинни дүжүрери—бүгү чурттарның чогумчалыг экономиктиг хөгжүлдезинге чугула эге-үндезин болур—деп, **Франческо Пистолезе** (Италия) медеглээн. Чепсеглениишкинни дүжүрер чорук ажып эрттинмес хире онза экономиктиг силгиишкиннерни болдурбас деп, ол онзалап демдеглээн.

Чепсеглениишкинни дүжүргениниң түңнелинде кошкак хөгжүлделиг чурттарның мурнунга ажыттынып болур перспективаларны Пистолезе характерлеп чугаалаан.

Конгресстиң июль 12-де пленарлыг хуралдарынга дээрги **Субандрио** (Индонезия), сенатор **Раймон Гюйо** (Франция) болгаш доктор **Далу** (КАР) олар даргалаан.

Июльдуң 13-түң эртенинде делегаттарның, хайгаарагчыларның болгаш аалчыларның мергежил аайы-биле ужуражыышкыннары болган.

(СЭТА).

Куба Республика. Бөлүк контрреволюсчуларның чимзенишкининге харыы болдурган хөй-мүң кижи киржикчилиг чыскаал Карденас хоорайның (Матансас можу) төп шөлүнге болган.

Төрээн чуртун болгаш революцияны камгалаар дээн чоннуң чаныш-сыныш чок тура-соруун ук чыскаал көргүскен.

Чурукта: патриоттуг организацияның киржикчилери херээженнерниң колоннazy.

Пренса Латина — СЭТА-ның фотозу.

Чалбыыштыг кыйгырыг

Н. С. Хрущевтуң конгресске чугаазын даштыкыда канчаар көрүп турары

БОЛГАР УЛУСТУҢ ҮНҮ

СОФИЯ. (СЭТА). «Работничество дело» солуннуң бижип турары болза: чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң шылгараңгай чугаазы — ол дээрге бүгү-нитти тайбынны быжыглаар дээш, акы-дуңмалышкы кады ажылдажылга дээш эң идепкейлиг демиселче көдүрлүп үнер деп бүгү диптерниң улустарынга, кижи төрелгетенниң келир үезинге ак-сеткилдии-биле дүвүреп турар бүгү кижилерге чалбыыштыг кыйгырыг-дыр. Тайбыңның күштери делегейниң чаа дайынын болдурбазының эргеажыктарынга чүткүлдүг болгаш кызымаккай хөделиринде делегей байдалы негеп турар деп Н. С. Хрущевтуң кылган түңнелдеринге болгар улус бүрүнү-биле каттыжып турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны тургузар болгаш улустар аразынга найыралды быжыглаар база тайбыңның дайзыннарын сойгалаары-биле Н. С. Хрущевтуң кылганы ышкаш ындыг хөй чүүлдерни бистиң үениң өске кандыг-даа ажылдакчызы кылбаан дээрзин «Земеделско знаме» солун бижээн. Ооң чугаазын чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрер болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезиниң ажылында кол чүүл кылдыр делегейниң хөй-ниитизиниң үнелеп көргениниң ужуру-даа бо.

«Труд» солуннуң бодунуң «Тайбынче күчүлүг кыйгырыг» деп эгелиг чүүлүнге бижээни болза: «ам Москвада чыылгапы улустарның Бүгү-делегей шуулганынга Н. С. Хрущевтуң чугаазында тайбыңга ынакшылдыг ханы бодал болгаш кижи төрелгетенниң хуу-салымы дээш дүвүрээзин сиңниккен. Ол чугаа тайбың талалакчыларының бүгү-делегей шимчээшкининде киржип турар күштерни сырый каттыштырарынга болгаш идепкейжидеринге улуг ужур-дузалыг.

ЭҢ ЧУГУЛА КҮЗЕЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың — бистиң үениң ханы болгаш шудургу негелдези. Бо дээрге чер кырында тайбыңны үнелеп турар бүгү кижилерниң, чаа дайынның айыылынга удур кижилерниң негелдези-дир. Чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын Польшаның ажылчы чоннарының аажок улуг күзел ханыышкыны-биле хүлээп ап турарының ужуру-даа бо. Улустарның идегели — бо конгрестиң ажылын оларның аажок улуг кичээнгей-биле хайгаарап турарының ужуру-даа бо.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның төп органы «Трибуна люду» солун конгресске Н. С. Хрущевтуң чугаазының дугайын бижээн редакция чүүлүн парлап үндүрген.

Чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезиниң ажылдап турары Советтерниң чуртунуң найысылалынче тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң кичээнгейин үш хүннерде көрнүп келген дээрзин чүүлде чугаалаан.

Конгресске Н. С. Хрущевтуң чугаазының ужур-дузазын демдеглевишаан, солуннуң айтып турары болза: делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналының бо улуг шуулганының мурнунга ол Совет Эвилелиниң бодалын тайылбырлап, ССРЭ-ниң чазаанга тайбыңның идеязының кайы хире чоогун, бүгү делегейниң миллион-миллион кижилериниң ол улуг чүткүлүн болгаш ажылчорудулгазын ооң кайы хире аажок улуу-биле үнелеп турарын көргүскен. Оларның эң чугула күзели — тайбыңны камгалаары болур.

Н. С. Хрущевтуң чугаазында ханы гуманизм, ядролуг дайынның коргунчуг айыылындан бүгү кижи төрелгетенни болгаш тус-тус кижилерни хостап алырының сагыш салыышкыны сиңниккен дээрзин солун үргүлчүлеп бижээн.

Тайбыңны демисел-биле чаалап алыр

ГАВАНА. (СЭТА). «Диарио дела Тардо» солун чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазының допчулалын «Бир эвес агрессорлар ядролуг дайынны өөскүдүп үндүрер болза ооң чалбыыжынга олар боттары-ла өртенип каары чайлаш чок» деп ындыг эге-биле парлап үндүрген. Оон аңгыда ук солун «Тайбыңны демиселге чаалап алыр» деп эгелиг чүүлдү Н. С. Хрущевтуң чугаазынга тураскаал болдурган. Минута бүрүзүнде американ монополиялар Латин Америкадан 4.000 долларны ушта соруп ап турар, ол-да минутада Латин Америкага аштап, түрегделдеп, аарыгдан болгаш элекке назылап кырыыр чоруктан дөрт кижи өлүп турарын солун бижээн. Өлүп турар кымнарыл ол? — деп айтырыгны салгаш, солуннуң харыылап турары: Ол дээрге — ажылчыннар, тараачыннар, бөдүүн кижилер, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга — улус чон-дур. А ол бүгү дээш кым харысалгалыгыл? Империалистиг монополияларның ээлери болгаш оларның эвилелчилери, дайын кыпсыкчылары харысалгалыг.

Солуннуң түңнелинде бижип турары болза: тайбыңны дайын кыпсыкчыларынга удур шиитпирлиг болгаш эрес-маадырлыг демиселге чаалап алыр деп Н. С. Хрущев бүгү улусту кыйгырган. Ол кыйгырыгны улустарның хүлээп алыры чигзиниг чок.

Кол тема болуп турар

ВЕНА. (СЭТА). Москвада чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы Венаның солуннарының кол темазы болуп турар. Совет чазактың баштыңының чугаазының допчулалын бирги арыннарынга парлавышаан, солуннар Барыын Берлинде байдалды чогумчударынга хамаарыштыр Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чүүлдерин онзалап айтып турар. Барыын талакы күрүнелерниң эжелел шериглерин Барыын Берлинден үндүрер болгаш КНО-нуң тугу-биле турар ужурлуг кезектер-биле ол шериглерни солуур дугайында саналды «Нейес эстеррейх» солун демдеглээн.

Бонн хүлээвейн турар

БОНН. (СЭТА). Чепсегленишкинни бүгү-нитти дужүрери болгаш тайбың дээш Бүгү-делегей конгрезинге Н. С. Хрущевтуң чугаазында Барыын Берлинге хамаарыштыр Совет чазактың чаа саналдарындан ойталаарын Бонннуң албан ёзузунуң төлээлекчилери далашкан. ДПА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, барыын талакы күрүнелерниң эжелел шериглерин Барыын Берлинге тургускан дугайында айтырыг «чугаалажышкыннарның чүүлү болуп шыдавас» деп бонн чазак бөлүктери медеглээн.

Германияның социал-демократтыг партиязының удуртукчулары база-ла ындыг бодалды айытканнар.

Москвада конгресске Н. С. Хрущевтуң чугаазының утказынарын тайылбырлавышаан, барыын-герман солуннар боттарының тайылбырларынга Бонннуң албан ёзузунуң бөлүктериниң бодалдарын барымдаалап турарлар.

БАШТАЙГЫ ӨДҮРЕК

(ЧЕЧЕН ЧУГАА)

Ховалыг Мадарович Тагбаның назыны элээн эскен, бажының дүктери буурул апарган-даа болза, ооң адак-бышкаа чиик, ам-даа аңнап чорупканда аныяк оолдар ында-ла калгылаар. «Аңчы деп чаагай адымны ам-даа бадыткап шыдаар мен» деп хөөрегилээр болдур ийин. Узун сынныг, делгем эгиннерлиг, чазык шырайлыг, кара-чажындан тура-ла чер өглеп өскен ол кижи чеже кижини аңныырның корум-чурумунга өөретпээн дээр, чеже төтчеглекчилерни тудуп, «ырмазын сыкпаан» дээр!

— Минимумну шору дужаадың — деп, Тагба оглунга ылавылап чагаан — Билетти база алдың. Ынчалза-даа... Аңнаашкынга баргаш, оваарымчалыг болур эвеспе. Оон башка хоржок. Аңныыр херээнге ам-даа «бышпаан» болдур сен ийин.

Ховалыг Мадарович хеймер оглун аңныырның корум-чурумунга өөредип турганы ол. Бодуу чаа-ла эр боол келген. Ынчангаш хоочун аңчы аңаа бүзүревээн. Күскү сезон ажыттынарының мурнунда адазы оглун «шылгап» корген. «Чоорня» талазы-биле мүн-не чүгээр-дир сен, ынчалза-даа практикке омаа-хоң болдур эвес сен бе» дизе-даа Ховалыг Мадарович оглун өдүректээрде элертип алган.

Сезон ажыттынарының бүдүүзүнде үш аңчы аъттаныпкан. Оларның бирээзи база-ла Ховалыг Мадаровичиниң аңныыр корум-чурумунга өөредип каан «өөреникчизи» Кысыгбай.

— Мен ам сээң дугайыңда дүвүревес апарган кижи мен оол — деп, Ховалыг Мадарович өөреникчизинге ылап бүзүрээн дег чугаалаан. Сен ам шору практиктиг апарган болгай сен. Ынчалза-даа...

Ховалыг Мадарович оон ыңай чүнү чугаалаар бодаанын аныяк аңчы Кысыгбай боду-ла билип каан. «Ынчалза-даа... аңныырның корум-чурумун үреп болбас». Ол буурул ашак ону та чеже катап үтеп-сургаваан дээр. Чамдыкта кады чоруурга, аң ынай боорга «ой-ой, дүү баарды!» дээш, боо сегирип алырга, Кысыгбайны ол аттына бээр: «Аң адар үе эвес-тир! Болгаан».

Суг кужунуң ораны, кулузун-терезин-биле кыдыын каажыланып алган, Мөңгүн-Булак бо-ла болгай. Чазын, күзүн суг куштарының ыр-шоору бичии-даа үзүктелбес, янзы-бүрү аялгалыг хөгжүм тыртып турган дег чер болгаай. Аңаа кежээ орайтадыр чедип келгеннер. Хүн ажа берген, ынчалза-даа ооң хаязы барыын чүкте өкпеңзимээр-сарыг апарган турган. Кургай берген көдөн болгаш балыксыг балар чытталып турар. Хөл өөжүнден агып чыдар сугнуң шаалаан даажы, хөлде өдүректерниң алгызы ыржымны үреп турган. Эрик кырында чыкпак хадыңнар, ак-көк дээр хөлдүң күзүнгү дег кылыгар кырында чуруттуна берген. Элээн ыракта, алаак мугулдурунда, сес буттуг сарааттың барааны көстүп, талдар аразындан хоюг көк ыш дээрже өрү дүндүүштелип үнүп турган.

Ховалыг Мадарович өөрүнге шыңгыы сагындырган:

— Бо кежээ чаңгыс-даа боо дагжадып болбас. Хуусааны барымдаалаар херек. Эртен эриңнер көргүскей силер аан. Дөө ол мугулдурга одагланып туруңар.

— А сен куштаарың ол бе? — деп, Эрес-оол оон айтырган.

— «Куштаарың ол бе?» деп чүңүл! Хайгыылдаарым олдур ийин.

Өөр-өөр өдүректер ынай-бээр ужуп, чамдыкта ховуда хоорзунда барып хонуп, чамдыкта аваа-ла ойнаан дег, агаарга сыылап, өскен хөлүн магадаан ышкаш, ооң кырынга дескинип тургулаан.

— Элдептиг ашак аа бо? — деп, бажының дүгү дыдыраш-сымаар, мага-боду күдер-шыырак, часкыныы дег, улуг далбыгыр кулактарлыг, кыстарныы дег, долбанныг чаактыг, кыдыраш карактарлыг эр Кысыгбай, ашактың ажыт кире берген уунче көрүп тура чугааланган. — Ам адары-биле эртен адарының ылгалы чүү деп? Дөмей-ле адар болгай. Өдүректерниң хөйүн көр даан. Че, Эрес, бис чоонган бис, «хайгыылдап» көөр бис бе? Сеңээ мен өдүректен аттырып көрейн.

— Ачам бо кежээ боо эгсип болбас диди чоп?

— Таан-даа чүл аан, ол! Хөлүн эрттир шыңгыы ашак-тыр ийин. Ооң аайынга кирер болза, базар-баар чер-даа тывылбайн баар.

— Ол бисти көрүп кагза протокол бижизе хөңнү кижи болдур ийин.

— А бис база-ла аңаа акт тургускай бис. Бисти одаг белеткезин дээш, боду кажарлап, куштап чорупканы ол болгай аан. Дыңна даан, өдүректер мыя мыңда алгыржырдыр.

Ийи аныяк аңчы чылбыртып чорупкан. Ол дөстүнмес аныяк чүректерни бойдус боду-ла кыйгырып апарган.

Хөлдүң элденчек эриниң баарында, белик терезиннер аразында өөр өдүректер кээп хонупкан. Чоокшуладыр кедеп келгеннер.

— Адар бе? — деп, Эрес-оол сымыранган.

— Далашпа! «Суг көрбейн идиин ужулбас, даг көрбейн эдээн азынмас» чоор. Өдүректерни көрбейн чыда-ла, адар деп чүңүл? Ам-даа чоокшулаар.

— Ужа бээрлер боор.

— Шуугава! Дааш аптар.

Таптыг-ла боо тавы хире кылдыр үңгелеп келгеннер. Өдүректер алгыржыр-даа, суг чалчыраар-даа. Терезин ажыттап турар, көзүлбес. Ол аразында имиртиңней берген. Хенертен суг мөлчүрт дээн соонда өдүректер ужуп үнүпкен. Эрес-оол боозун углай туткаш, мажызын адыштапкан. Шак дүшкен.

— Ойт, канчаарың ол? — деп, Кысыгбай кайгай берген. — Шын-на сеткилиң-биле адар деп бодааның ол бе?

— А чүл? Атпас чүве бе? Бодуң-на адар дидиң чоп.

— Мен анаа-ла «хайгаарап» көөр дидим.

— Харын-даа чаяан боол шак дүштү аа — дээш, Эрес-оол дүүргезин «сый тудупкан». Иштинде хола чок, куруг болган.

— Эх, сени-даа! — деп, Кысыгбай демгизин кыжырып, каттыра берген. — Кандыг аңчы дээрлаан. Одаг ээлээниң-не дээре эвеспе.

— Мен өжегээр куруг боо чаза туттум...

Хөлдүң өөжүнге одаг оду чалбыраашталы берген. Сылдыстар болгаш дугаланчак ай сугда көстүп келген. Ындаа хаая балыктар мөйт кылдыр чемнегилээр, сугда ай шимчеп бирде ийи-даа болуп, оожум чалгыг-биле ойнап турган. Одаг чанында кургаг будук дарст кылдыр сына берген, өлең сиген шалыраан, идик ээжээзиниң черге төккүлээни дыңналган. Ховалыг Мадаровичиниң делгем хөрээ караңгыдан көстүп, чоорту улгадып үнүп келген. Дүүргезин чаңгыс эктинден дужургеш, ыяш будуунга өрү баштандыр аскаш, салбактыг кара саадаан черге чежип салып каан. Саадактың иштинде-даа, даштында, дизиглеринде-даа өдүрек чок болган. Бажының шаараш ак дүктерин адыжы-биле суйбааш, дериде бергениңге бүзүревээн хевирлиг, адыжын от чырыынга топтап көрген.

— Чаа, куш курлавыры кандыг ышкаш-тыр кырган? — деп, ооң чугаалаарын-даа манавайн, Кысыгбай айтырган. — Шиштээр чүве эккелдиң ыйнаан? — Ынча дээш, Эрес-оолче караан базып каан.

— Шиштээриңге далашпа! — деп, Ховалыг Мадарович харылаан. — Өдүректер дыкала өскен-дир. Чазын куш адарын аңныыр инспекциязының хораны чер-ле шын-дыр. Ынчалза-даа... Чамдык кижилерниң хуусаа барымдаалавайн турары багай-дыр.

— Өдүрек хөй ышкажыл?

— Хөлде куш дээрге карашаар. Эртен өдүрек кедеп адар оңгулар кылып кагдым. Бир төтчеглекчини база туттум.

— Дем бир-ле черде ийи улай боо эткен чүве, ол-дур аа?

— Хары утда дөрт өдүрек адып алган деңер даан. Мени көрүп кааш, терезин иштинче кире халыды.

— А-а, алдырбайн барган ышкажыл?

— Чо-ок! Ону оскунар кижи мен эвес болдур ийин. Сыр соондан кудурук ызырты четтим. Акты тургустум. Ат салбас, кара-шору де даан. «Эртен дөмей-ле адар» деп мындыг. Ону чурум үрекчизи деп санааш, коземче көргүзер апаар.

— Кымыл ол?

— «Өртең-Боо»-дур.

— «Өртең-Боо» че?» — деп, Кысыгбай кайгай берген.

— Ийе. Хөктүг шолалыг кижи. Алыс ады Чылбаадай чүве. Шаанда аңнап чораан, боозун отка өртедип алган, ооң соонда-ла «Өртең-Боо» дижи берген.

Чемненген соонда отту отчуду салгаш, Ховалыг Мадарович аңнарның, куштарның амыдыралының, оларны аңнаарының аргаларының, хуусааларының, чурум үрекчилери-биле демиселдиң чугулазының, аңнарны камгалап өстүрериниң дугайында бүдүн лекция номчааш олурупкан.

Күскү дүн орту четкен. Ай шагда-ла даг артынче чаштына берген. Одаг чанында бедик хадың бажынга кызылүгү кээп хонупкаш, имистелип чыткан отче, кижилерниң булуртуң арыннарынче, дашка дег, төгерик сарыг карактары-биле топтап көрүп, хүлүрээш оожум үнүн дыңнап, дыка ур олурган. Үгү олурган ыяжындан аңдарлы берген чүве дег, хенертен черже кылыйтып баткаш, чөөктелчек хоюг чүглүг, улуг чалгыннары-биле сугга чалчырт кылдыр улдааш, хөлдүң кыдыында саарыгга ойнаан балыкты теп алган.

...Даң чаа-ла чырып келген. Өдүректерниң ужуп эрткен даажы, алгырышкан үнү даң-биле кады киткээн. Эртеңги соок агаарга үннер дола берген. Ховалыг Мадарович кежээ белеткеп каан оңгуларынга аныяк аңчыларны ийи аңгы олурткаш: «Чандыр адыл болбас. Хей черге балыглап болбас!» — деп, чагып каан.

Маңагга үр болбаанда-ла адаанда, үстүнде боо даажы диңнейнип эгелээн. «Ок кижиге-даа чедип кээр ийне» деп бодааш, Эрес-оол, хораан торлаа дег, черже ыгыя берген. Бирде коргунчуг-даа, бирде сонуургаачыг-даа кылдыр сагындырган. Аңнаашкынның тоолда чүве дег чурумалын бир-ле дугаар көргени ол. Ыя аразында бажының иштинге тулган идея кире хонуп келген: бо бүгүнү өңнүктерге хөөрэп берзе та чүү хире сонуургаар ыйнаан! Олар аңнап билирлер эвес. Маңаа өдүрек адып апса кедергей-ле-дир. А бир эвес... куруглапса-даа, «өлүрдүм» деп хөөрепсе кем чок. Олар дөмей-ле бүзүрээр. Бодалынга чардыккаш, манап чыткан хөлүнге өдүректер шагда-ла чемней бергенин эскербээн. Алдын баштыг кашчүглерлиг, улуг-ла ала өдүрек дээр шаар көргеш, «крях, крях, ка-а-ак, ка-а-ак, ка-а-ак» деп алгыра бээрге Эрес-оол сырбаш дээн. Бора-шокар чалгыннарлыг, кара хаайларлыг, шала бичежээк өдүректер сугже шымнып, чемнээн турганнар. Өдүректер сугже шымны бээрге сугнуң кырынга дээрбек бырлаңнар артып каар, мөңгүннелчек ак хей суг кырынче чүгүрүп үнгеш, мөйт дээш өже-даа бээр. Өдүректерниң чемнээрин, ойнаарын көрүп, алгыржырын дыңнап олурда, улуг ала өдүрек мырыңай чоокшулап келген. Эрес-оол боозун шыгаагаш, мажызын базарының кайызы чорда, өдүрек сугже мөйт дээн, боо куруг черже аттына берген. Тараа-ок сугнуң кырын, үүрмек сай чажыпкан дег, шываалдыр шаапкан. «Чүг-даа, чөөк-даа артып калбазын» деп аңчыларның чугаалажыры ышкаш, өдүректер онча-менди ужуп үнүпкеннер. Кавындылап октааш, шыгаап кээрге, олар ырай берген болган. Эрес-оолдан ырак эвесте терезин аразындан боо даажы ийи улай «тиг-тиг» дээн. Дээрге ужуп чораан өдүректерниң ийизи, октаан даш дег, черже борбак кара боол алгаш бадыпкан.

— Ах, чөгенчиимнү аа! — деп, Эрес-оол адааргап чугааланган. — Ол кижи агаарда ужуп чораан кушту безин чуу адып алды А мен бо хире чоок черге канчап чазыптарым ол? Курутлаарым ол бе?

Хүн чер кырынга дескилештир дээп келген. Сигенде кыраа хүн херелинге, янзы-бүрү өңнүг шуру-суузун дег, кылаңнайны бергилээн. Хөлчүгештиң турум суунуң кырындан билдирер-билдиртпес бус-даа үнүп турар. Ыракта бир-ле черде өдүректерниң алгырышкан үнү-даа дыңналыр. Ындаа хаая шөге берген боо даажы тулаага чаңгыланып каап турар. Эрес-оол оон ыңай олуруп шыдавайн барган. «Маңаа курут черге олурган херээ чүү боор? Куштар дилеп чоруур херек».

Долгандыр узун терезиннер-биле дуглаттынып алган база бир бичии көлчүгешке келген. Терезин чирииндеен дүүкаа бакылап кээрге, боразымаар өдүрек суг кырында салдап чораан. «Ам-на часпас-тыр» дээш, топтап шыгаагаш, чыкла кылган. Ыш дээрге шык агаарга туманналып турупкан. Өдүрек суг кырынга аңдарлы берген, ынчалза-даа ушпаан.

— Хойт! Кижи адып каап-тың! — дээн үн дыңналган соонда, терезин аразындан ак салдыг ирей туруп келген. — Канчаарың ол? Өжегээр аттың бе? Азы караан көзүлбес кижи сен бе? — дээш, ирей-даа Эрес-оолдуң кырында-ла барган.

«Дезе берзе чүл? деп бодал баш иштинге бүлереш дээн, ынчалза-даа чүвениң ужур-чөвүн чугаалааны дээре дээш, Эрес-оол ол-ла черинге аңгадай берген турган.

— Чоп ыттавайн тур сен! Сагыжың сөгле!

— Ө-ө-өдүрек кылдыр көрүптүм ирем — деп, Эрес-оол кортканындан, сугда ыяш дег, сириңейнип чугаалаан.

— Орта кижи сен бе? Чүвени ылап билип алыр херек. Бо медилиг чоруур болзуңза, озал-ондак кылыр кижи-дир сен.

— Өршээп көр ирем...

— Сени канчап өршээр кижи мен? Мындыг уш-үдүрүм кижини. Билеедиң бар бе?

— Бар-ла.

— Каям, көргүс.

Эрес-оол билеедин корга-ирге уштуп эккелгеш, ашакка көргүскен.

— Бооңнуң октары мээң мырыңай кулаам чаны-биле сыгырып эртти. Чүү адам боор ол. Хевириңни бодаарга кенен аңчы ышкаш-тыр сен. Аныяк кижи-дир сен, бир удаа херек-тир, өршээп болур мен. Моон соонда оваарымчалыг бол. «Чеди катап хемчээгеш, чаңгыс катап кезер» чоор. Ону сактып ал. А сен дээрге ылавылап албайн, шала-була көргеш-ле тиг кылыр кижи ышкажыл сен. Мээң оом дириг өдүрек эвес, кижи кылып каан резин өдүрек-тир ийин. Оон башка сени мен...

Ооң соонда-ла олчалыг болурунга ынаныш шуут оскундурган. Сузу бастына берген. Буттарын көдүрерге артында-ла аар кылдыр сагындырар болган. Бодунуң кулактарын бодунуң караа-биле көрүп шыдавас дижири ышкаш, олча база-ла оон чайлай бергени ол бе? «Ол ирейниң өдүрээн адыпканымны улуска чугаалаар болзумза шуут бужар-дыр — деп, илдиртип чорул олура боданган. — Оолдар мени кыжырыыр, Эрес-оол дивес, та чүү дээр ыйнаан. А ачамга сөглээр болза ол шуут кончуур. Ону кымга-даа ыттап болбас...» Хенертен чанында терезинниг шалбаадан мөлчүрт-малчырт дээн соонда өдүректер бо-ла ужуп үнген. Эрес-оол боозун шыгаавайн-даа элерти туткаш боолапкан. Бир улуг ала өдүректиң чүглери бурутайны берген соонда, черде барып дүшкен. Эрес-оол боозунга ок-даа сукпайн, маңнапкан. Элдеп-ээин, бодалдар ам Эрес-оолдуң бажындан үне халыжа берген. Ооң олчалыг болганынга байыр чедирген дег, чымчак салгын чаактарын суйбап турган.

Эрес-оол баштайгы өдүрээн алгаш, өөрүшкүлүг чорупкан.

А. КУЛАРОВ.

Марксизм-ленинизм университединде

1962—1963 өөредилге чылында Кызылдың марксизм-ленинизмниң кежээки университединге өөренир күзелдиглерниң билдиришкиннерин хүлээп алыры эгелээн.

СЭКП-ниң Кызыл хоорком унуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университеди СЭКП-ниң төөгүзүн болгаш теориязын, политиктиг экономиканы, тодаргай экономиканы, марксисчи-ленинчи философияны, эстетиканы, атеизмни, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин харызы-биле өөренип алырынга партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол активтеринге, интеллигенцилерге база пропаганданың методиказын болгаш мергежилин шиңгээдип алырынга пропагандист кадрларга дузалаар сорулгалыг.

1962—63 өөредилге чылында дараазында факультеттерге дыңнакчылар хүлээп алыр:

Экономика.

Төөгү факультединиң дараазында салбырларынга:
— ниити,
— партия тургузуу,
— улустар аразының харылзаалары.

Философия факультединиң дараазында салбырларынга:
— ниити,
— марксисчи-ленинчи эстетика,
— эртем атеизм.

Пропагандист мергежилиниң курузу.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университеди ортумак болгаш дээди эртемниг кижилерни партия эге организацияларының сүмелээнин барымдаалап хүлээп алыр.

Университеттиң бүгү факультеттеринге өөрениринин хуусаазы 2 чыл, пропагандист мергежилдиң курузунга — 1 чыл.

Университетке өөренир дугайында билдиришкинни августуң 20-ге чедир дирекцияның адрезинге киирер. Өөредилге чылы сентябрь 1-ден эгелээр болгаш кичээлдер неделя санында вторник хүнде болуп турар.

Айтырыглыг кижилер хүн бүрү 9 шактан 17 шакка чедир дирекцияга кирип болур болгаш 21—35, 30—66, 34—55 телефоннарже долгаар.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бодунга мезээргенир элчиген»** 10.00 шакта, **«Иванның чаш чылдары»** 12.00, 2.00, 4.00, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда, узаткан сеанс (**«Оларның кергени-биле»**, **«Балтика—Кара далай»**) кежээкинин 9.30 шакта.

«КАА-ХЕМ»: **Мультипликациялар** эртенгинин 10 шакта, **«Чаа үнүг»**, **«Сапыктыг эр моортайлар»** 11.15, 1.15, 3.15 шактарда, **«Магалыг эки чеди кижи»** (делгем экранныг, 1-ги кезээ) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда, узаткан сеанс **«Балтика—Кара далай»** кежээкинин 9.15 шакта.

«ВОСТОК»: **Мультипликациялар** 11.15, 1.15 шактарда, **«Ак-көк дээрниң дилиндээ»** 3, 5, 7, 9 шактарда, киночыындылы 11, 1 шактарда, узаткан сеанс, (**«Олар он беш санныг»**) кежээкинин 9.15 шакта.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Чаңгыс одуруг»** 3, 5, 7, 9 шактарда, **«Миколка-паровоз»** 11, 1 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Мультипликациялар** 10.30 шакта, **«Ёзулуг кижи дугайында тоожу»** 12.30 шакта, **«Кыс чораан чылдары»** 2.30, 6.30 шактарда, **«Мээң ынакшылым»** (16 хардан өрү улуска) 4.30, 8.30 шактарда, узаткан сеанс **«Амыдыралче оруң»**) кежээкинин 8.30 шакта.

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Мээң өңнүктешиим кысчыганым»** (делгем экранныг) 10.10, 12.00, 2.15, 4.15, 6.10, 8.05, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Тулаа ыды»** 11.15, 1.15, 3.15 шактарда, **«Магалыг эки чеди кижи»** (2-ги кезээ, делгем экранныг) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ак-көк дээрниң дилиндээ»** 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Спортчу алдар»** 2.30 шакта, **«Эрги Чикагода»** (16 хардан өрү улуска) 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ДОПЧУ ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың июнь 29-та Чарлыктары-биле республиканың административтиг хуваалдазынга мындыг өскерилгелерни киирген.

Улуг-Хем районнуң Хайыракан көдээ Совединиң дүжүргеш, Хайыраканны (Эл-Бажын) Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа көдээ Совединге болгаш Ийи-Тал суурну Баян-Кол көдээ Совединге шилчиткен.

Бии-Хем районнуң Кара-Хаак болгаш Черби составтыг Кара-Хаак көдээ Совединиң Таңды районнуң администрация чагыргазынга шилчиткен.

Кызыл хоорай Совединиң чагыргазынга турган Кунгуртуг болгаш Үш-Белдир составтыг Шынаа көдээ Совединиң Каа-Хем районнуң администрация чагыргазынга шилчиткен.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага чамдык черлерге кыска чаашкыннарлыг, бүргег хүн болур. Диңмирээшкин болуп чадавас. Кызылга чаашкын шөлүг эвес. Хат өй-тавынга, янзы-бүрү угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага 20—25, а Кызылга—23—25 градус чылыг.

РЕДАКТОР Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

Боданмышаан деп кинону көрүңер.

Сценарийниң авторлары: **А. Гольбурт, М. Краковский.** Режиссёр-тургузукчузу **Т. Родионова.** Композитор **Н. Симонян.** «Ленфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүрген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралдакчызының 35-24 пропаганда килдизиниң 23-54 харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурнуйнуң 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00731.

Чагыг № 1817. Культура министерствозунуң типографиязы.